

In het kader van de geplande aanleg van riolering vlakbij de oude kerk van Sint-Stephanus en Sint-Theodoricus te Vichte (gemeente Anzegem, provincie West-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 19 maart tot 12 april 2012 een archeologische opgraving uit op het terrein. Het onderzoek gebeurde in opdracht van de Persyn nv, hoofdaannemer voor de rioleringswerken. Er werd een sleuf aangelegd met een lengte van circa 100 meter, ten westen en ten zuiden van de oude kerk. De archeologische overblijfselen konden in drie groepen onderverdeeld worden: funderings – en muurstructuren, grondsporen en menselijke begravingen.

De oudste muurresten gaan terug tot de 17de eeuw. Mogelijk gaat het om resten van een rechthoekig gebouw dat in verband stond met de waterwerking rond het kasteel van Vichte. Hoewel na een eerder uitgevoerde prospectie geconcludeerd werd dat het oude kerkhof grotendeels geruimd was, werden binnen de beperkte ruimte van de onderzoekssleuf maar liefst 66 menselijke begravingen opgegraven in vijf niveaus. Er werd heel wat metaal teruggevonden samen met de skeletten: kruisjes van paternosters, muntjes en een hangertje. Alle vondsten samen wijzen richting een 19de-eeuwse begraafplaats.

VICHTE KERKDREEF

BASISRAPPORT

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

VICHTE KERKDREEF (prov. WEST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bart BOT
Redactie: Bert ACKE

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2013/20

Figuur 1 op schutblad: Algemeen beeld op de site.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☒		Prospectie ☐	
Vergunningsnummer: 2012/102			
Datum aanvraag: 02/03/2012			
Naam aanvrager: BOT Bart			
Naam site: Anzegem, Kerkdreef			
Naam aanvrager metaaldetectie: BOT Bart			
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2012/102 (2)			
Opdrachtgever:		Persyn nv Blokellestraat 113A 8550 Zwevegem	
Uitvoerder:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Bevoegde Vlaamse overheid:		Sam De Decker (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen)	
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:		/	
Projectleider:		Bert Acke	
Leidinggevend archeoloog:		Bart Bot	
Archeologisch team:		Elke Glabeke, Tina Kellner, Karen Laisnez, Frederik Roelens, Christof Vanhoutte	
Plannen:		Bart Bot, Tina Bruyninckx	
Conservatie:		Ansje Cools	
Fysisch antropologie:		Kaat Maesen	
Start veldwerk:		19/03/2012	
Einde veldwerk:		12/04/2012	
Wetenschappelijke begeleiding:		/	
Projectcode:		VIKE12	
Provincie:		West-Vlaanderen	
Gemeente:		Anzegem	
Deelgemeente:		Vichte	
Plaats:		Kerkdreef	
Lambertcoördinaten:		X: 81919; Y: 169918; Z: +18,72m TAW, X: 81991; Y: 169906; Z: +18,81m TAW	
Kadastrale gegevens:		Anzegem, Afdeling 6, Sectie B, Perceel 261A	
Beheer opgravingsdata:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Beheer vondsten:		Gemeente Anzegem De Vierschaar 1 8570 Anzegem	
Titel:		Archeologische opgraving Vichte Kerkdreef (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport.	
Rapportnummer:		2013/20	
Contact:		info@monument.be; T: +32 51 31 60 80	

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
3.1. TOPOGRAFISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	7
3.2. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE SITUERING	9
3.2.1. <i>Historiek van Vichte</i>	9
3.2.2. <i>Archeologische context</i>	9
4. ONDERZOEKSMETHODE	11
4.1. ALGEMEEN.....	11
4.1.1. <i>Vooronderzoek</i>	11
4.1.2. <i>Randvoorwaarden</i>	11
4.1.3. <i>Vraagstelling</i>	11
4.2. BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSMETHODE.....	13
4.2.1. <i>Veldwerk</i>	13
4.2.2. <i>Vondstverwerking en rapportage</i>	17
5. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN	19
5.1. STRATIGRAFIE.....	19
5.2. MUURSTRUCTUREN	21
5.2.1. <i>Bespreking</i>	21
5.2.1.1. <i>Funderingen en muurresten uit de oudste fase</i>	21
5.2.1.2. <i>Funderingen en muurresten uit een jongere periode</i>	24
5.2.2. <i>Interpretatie</i>	33
5.2.2.1. <i>De oudste fase (17de eeuw)</i>	33
5.2.2.2. <i>Recente fase (19de – 20ste eeuw)</i>	33
5.3. GRONDSPOREN.....	41
5.3.1. <i>Bespreking</i>	41
5.3.2. <i>Interpretatie</i>	46
5.4. MENSELIJKE BEGRAVINGEN	47
5.4.1. <i>Bespreking</i>	47
5.4.1.1. <i>Vlak 1</i>	47
5.4.1.2. <i>Vlak 2</i>	51
5.4.1.3. <i>Vlak 3</i>	56
5.4.1.4. <i>Vlak 4</i>	61
5.4.1.5. <i>Vlak 5</i>	66

5.4.2. Interpretatie.....	69
5.4.2.1. Begravingswijze	69
5.4.2.2. Ruiming van graven	69
5.4.2.3. Organisatie van de begraafplaats	69
5.4.2.4. Een familiegraf of een gestapeld graf?	70
5.4.2.5. Lichaamspositie.....	70
5.4.2.6. De oriëntatie	71
5.4.2.7. Grafvondsten en datering.....	71
5.4.2.8. Verder onderzoek.....	73
6. BESLUIT	75
7. LITERATUUR.....	77
8. BIJLAGEN	79

2. INLEIDING

In het kader van de geplande aanleg van een nieuwe riolering vlakbij de oude kerk van Sint-Stephanus en Sint-Theodoricus te Vichte (gemeente Anzegem, provincie West-Vlaanderen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv van 19 maart tot 12 april 2012 een archeologische opgraving uit op het terrein. Het onderzoek gebeurde in opdracht van Persyn nv, hoofdaannemer voor de rioleringswerken. De opgraving werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed, dat op basis van een positieve prospectie in 2011 door Ruben Willaert bvba een verdere opgraving oplegde.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verdere onderzoeksdaden. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen en de resultaten van het fysisch-antropologisch onderzoek opgenomen. Bij het rapport hoort een DVD met daarop alle foto's, de plannen, de veldtekeningen, de inventarissen, de bijlagen en de digitale versie van deze tekst.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek en interpretatie van de resultaten: Sam De Decker en Kim Quintelier (Onroerend Erfgoed), Kaat Maesen, de medewerkers van Persyn nv, landmeetbureau Verland, Ph. Despriet en Y. Devlaminck.

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. Topografische en bodemkundige situering

Vichte is een dorp in de Belgische provincie West-Vlaanderen en een deelgemeente van Anzegem. Tot 1977 was het een zelfstandige gemeente. De naam Vichte is afgeleid van de beek die erdoorheen stroomde, namelijk de "Fifta, Vechta, of Vichtebeek". Tot op vandaag spreken lokale bewoners nog van Dervichten (historische spelling Darvichthem). Het perceel waarop de werken worden uitgevoerd is perceel 261A (afdeling 6, sectie B). Het opgravingsterrein ligt net ten zuiden en ten westen van de oude kerk, in het verlengde van de Kerkdreef en grenst aan de walgracht van het neerhof van het kasteel van 'de Heren van Vichte'.

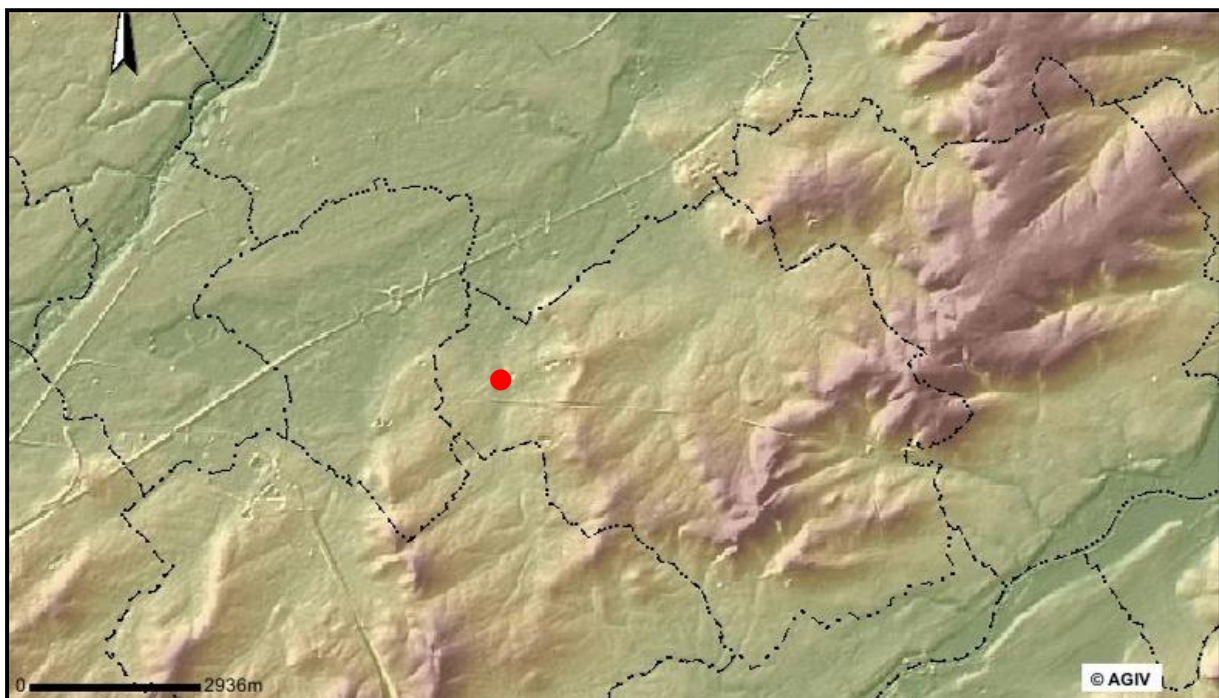
Op de bodemkaart wordt het perceel beschreven als bebouwd, het omliggende gekarteerde land wordt omschreven als matig natte tot natte zandleembodems. De moederbodem tijdens de opgraving bestond echter uit zand op kleibodem.

Figuur 2: Kaart met weergave van het opgravingsterrein (rood balkje) (© <http://maps.google.be>).

Figuur 3: Bodemkaart (© <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/#>). Het groene balkje is de opgravingszone. Geel: bodemtype Pdp (matig natte licht zandleembodem zonder profiel); oranje: bodemtype Lep (natte zandleembodem zonder profiel); lichtblauw: bodemtype Scc(h) (matig droge lemig zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont); blauw: bodemtype Scm (matig droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont); grijs: bodemtype OB (bebouwde zone).

Figuur 4: Digitaal hoogtemodel met weergave van Vichte (rood cirkeltje) (© <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/dhm/#>).

3.2. Historische en archeologische situering

Hieronder worden de grote historische lijnen heel beknopt aangehaald. Voor een uitgebreide historische en archeologische situering, met overzicht van het historisch kaartmateriaal, wordt verwezen naar het rapport van het vooronderzoek, het is onnodig deze gegevens hier te herhalen.¹ Een uitgebreide archeologische situering is ook terug te vinden in een overzichtswerk van Ph. Despriet.²

3.2.1. *Historiek van Vichte*

De vroegst aangetroffen vermelding van Vichte in de bronnen dateert uit 1119. Rond deze periode werd de kerk ook tot parochiekerk verheven en werd er naar de nederzetting verwezen met de benaming Vichte. In de middeleeuwen bevond Vichte zich op het snijpunt van twee kasselrijen, die van Oudenaarde en Kortrijk. De grens tussen beide rechtsgebieden werd gevormd door de Vichtebeek. In de 12de eeuw is Gozwin van Vichte de eerste heer van Vichte, een adellijk geslacht dat tot 1594 over de heerlijkheid zou blijven heersen. Volgens een beschrijving uit de 15de eeuw besloeg de heerlijkheid met haar achterlenen bijna de ganse oppervlakte van de parochie Vichte. In de 17de eeuw werd het goed een paar keer verkocht en in het jaar 1680 verdween de heerlijkheid definitief uit handen van de heren van Vichte.

3.2.2. *Archeologische context*

De feodale dorpskern van Vichte is gemakkelijk te herkennen in het landschap aan de combinatie kasteel-kerk-neerhof. Het centrum van de heerlijkheid vormde het kasteel. De vroegste oorsprong van de woonst is onder te brengen bij de castrale motten, met aarde opgeworpen heuvels die met een houten en stenen toren bekleed waren. Tegenover dit opperhof waar het kasteel stond, lag steeds een neerhof; beiden waren samen omgracht. Op het neerhof bevonden zich o.a. een duiventoren, een woonhuis, paardenstallen, een gevangenis en enkele tuinen.

De kerk kende een lange verbouwingsgeschiedenis. Aan de westelijk sluitmuur zijn nu nog de restanten van de Romaanse klokkenmuur te zien.

¹ Boncquet, T. & De Gryse J., 2011.

² Despriet Ph., 2004, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte. Adel en status in Westelijk Vlaanderen*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 55, Kortrijk.

Figuur 5: Luchtfoto van kerk, kasteel en neerhof, 2003 (© Despriet Ph., 2004, p. 22).

Figuur 6: Zicht op de opgraving en de kerk.

4. ONDERZOEKSMETHODE

4.1. Algemeen

4.1.1. Vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek uitgevoerd door Ruben Willaert bvba in 2011 werden een viertal proefputten gegraven met een oppervlakte van gemiddeld 9 vierkante meter. Twee proefputten werden aangelegd ten westen van de kerk en twee proefputten te zuiden. De belangrijkste vondsten uit het vooronderzoek waren:

- Muurresten met fasering die deels te maken hebben met de bebouwing die in de jaren 1970 werd afgebroken. Er werd ook een oudere fase aangetroffen.
- Een grachtstructuur waarvan de breedte en diepte niet bepaald konden worden. Ook de functie en relatie met de neerhofgracht werden niet achterhaald.
- Een vrij recente grafkelder (19de – 20ste eeuw).
- Eén skelet: volgens het vooronderzoek is de bovenste 70-80cm van het kerkhof geruimd.

4.1.2. Randvoorwaarden

Tijdens het veldwerk werden meer skeletten aangetroffen dan verwacht, waardoor de vooraf bepaalde onderzoekstermijn in gedrang kwam. Om het onderzoek binnen de vastgestelde termijn uit te voeren werd in het paasverlof 2012 drie dagen doorgewerkt. Dit gebeurde ook om te vermijden dat tijdens de vakantieperiode de site (lees: de skeletten) ongewenste bezoekers zou krijgen.

4.1.3. Vraagstelling

Aan de hand van de bevindingen uit het vooronderzoek konden enkele vraagstellingen geformuleerd worden:

- Wat rest er van de begravingen rondom de kerk? Is er één laag skeletten aanwezig in de moederbodem zoals bleek uit het vooronderzoek of zijn er meerdere lagen aanwezig? Wat is de datering van de aanwezige skeletten? Betreft het eerder kuilaflijningen of zijn er ook kistaflijningen aanwezig?

- Wat is de omvang, vulling, functie en datering van de gracht?
- Hoe zijn de muurresten opgebouwd? Wat is de relatie tussen de muren onderling? Is er sprake van een fasering? Wat is de functie van de ruimtes en de muren?

4.2. Beschrijving van de onderzoeksmethode

4.2.1. Veldwerk

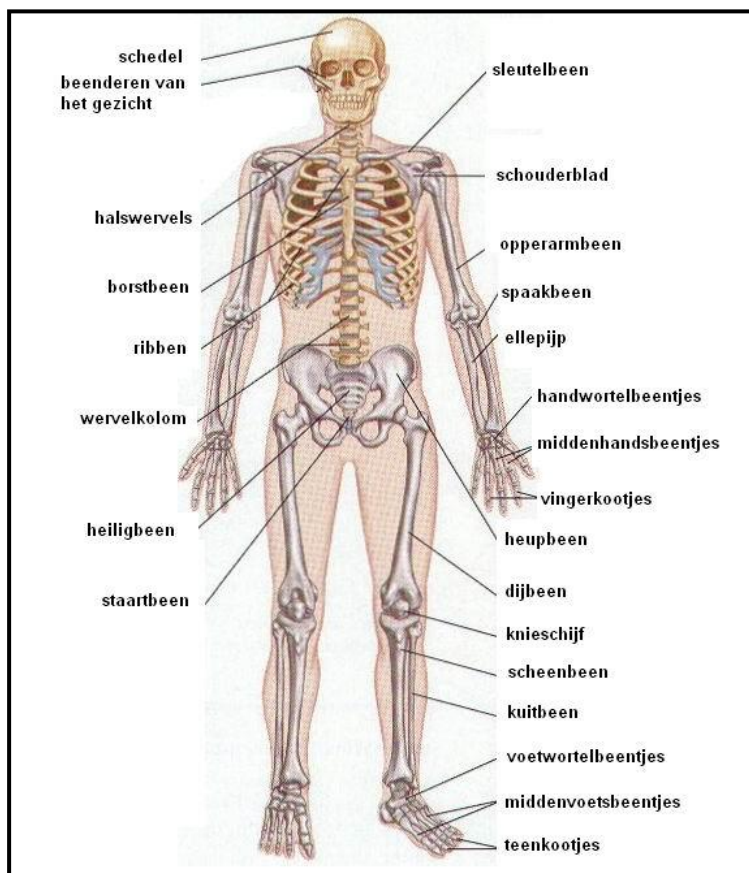
Ten westen en ten zuiden van de kerk werd een sleuf gegraven met een lengte van zo'n 80m, op de plek waar later een riolering zou aangelegd worden (zie situeringsplan in de bijlage). De sleuf had een haaks verloop. Er werd gestart ten westen van de kerk, tegen de Kerkdreef, hier had de sleuf een noordzuid oriëntatie. Deze sleuf had een lengte van circa 10 meter en een breedte van 3,5 meter. Er werd vervolgd met een sleuf evenwijdig aan de kerk, dus westoost gericht, met een lengte van 70 meter en een breedte van circa 2 meter. Wegens problemen met grondstockering werd de sleuf in twee fases opengelegd. De totale sleuf werd opgedeeld in drie zones: zone I aansluitend op de Kerkdreef en gekenmerkt door muurstructuren, zone II het westelijke deel van het oude kerkhof rond de kerk en zone III het oostelijke deel van het kerkhof. Al bij het begin van het afgraven in zone I werd een grote verstoorde zone aangetroffen, volgestouwd met betonblokken. Op het oostelijke uiteinde van de sleuf werden heel wat nutsleidingen aangetroffen (elektriciteit, telefonie,...). Dit kwam overeen met proefput 4 van het vooronderzoek, waar ook geen enkel spoor werd aangetroffen. Deze zone werd tijdens de vorige eeuw al danig verstoord door de aanleg van leidingen en kabels, vandaar ook de afwezigheid van sporen en skeletten tijdens het vooronderzoek.

Figuur 7: Het afgraven met de kraan van zone II.

De archeologische sporen werden allemaal opgeschoond en gefotografeerd (met bordje: VIKE12/102, noordpijl en schaallat). Alle sporen werden op millimeterpapier opgetekend op schaal 1/50, er werden hoogtes genomen van het vlak en van de sporen. De sporen kregen een uniek nummer en werden beschreven op daartoe bestemde spoorformulieren. Al het muurwerk werd in detail bekeken door middel van profielen. Daarbij werd de maximale funderingsdiepte van iedere muur bereikt. Van de aanwezige grondsporen werd eveneens een coupe gemaakt. Alle profielen en coupes werden gefotografeerd, opgetekend op schaal 1/20 en beschreven. Het opgravingsvlak en de meetpunten werden ingemeten door een landmeter.

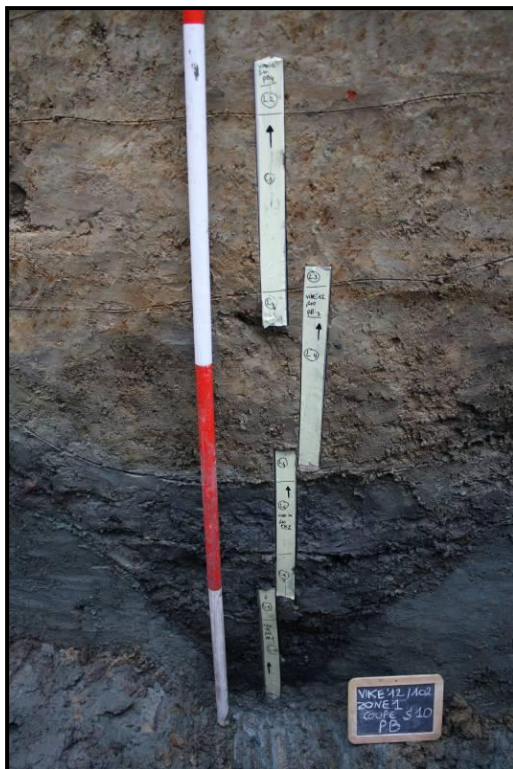
Skeletten werden vrijgelegd, gefotografeerd, ingetekend en beschreven met een uniek nummer (SK1, SK2, ...). Het intekenen in detail gebeurde op schaal 1/10 door middel van twee piketten aan hoofd – en voeteinde, daarbij werden ook telkens minimum drie hoogtes genomen van het skelet. De piketten werden afzonderlijk ingetekend op het grondplan. Na het intekenen werden de skeletten verzameld in plasticen kisten, hoofd en resten van linker- en rechterhand en linker- en rechtervoet gescheiden. Van ieder skelet werd een skeletformulier ingevuld.

Figuur 8: Skelet met weergave van de voornaamste botten (© <http://www.biologiesite.nl/internetlesskelet.htm>).

De vondsten werden zo goed als mogelijk per laag/spoor verzameld met daarbij een kaartje met vermelding van locatie van de vondst (laagnummer, spoornummer, ...).

Enkele contexten werden bemonsterd voor eventueel verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Voor staalname van pollen uit de profielen werd vlak voor de monstername het profiel met een (schone!) spade of truweel opgeschoond, dit met horizontale bewegingen om te voorkomen dat het materiaal van verschillende lagen met elkaar vermengd raakte. De pollenbakken werden verticaal in het profiel geslagen (beginnend bij de onderste bak). De volgende pollenbak werd vlak naast de onderste geslagen met een overlap van minimaal 10cm. Met een watervaste stift werden de bovenzijde van de bak aangegeven, alsook de overlapping. Ook de verschillende lagen van het profiel werden aangegeven. Iedere pollenbak kreeg een nummer. De pollenbakken werden op schaal op de profieltekening ingetekend en gefotografeerd. Nadien werden de bakken voorzichtig uit het profiel gesneden met behulp van een truweel. De pollenbakken werden verpakt met plasticfolie en tape. Op de tape werden nog eens alle gegevens betreffende de pollenbak vermeld. De stalen werden koel bewaard. Stalen voor zaden- en vruchtenonderzoek werden gestockeerd in plastic emmers (10 liter) die luchtdicht werden afgesloten. Bij de emmers werd een vondstkaartje gestoken met daarop de gegevens betreffende het spoor en de laag. Ook werd er op de emmer zelf nog eens dezelfde informatie met stift geschreven.

Figuur 9: Pollenbakken in gracht S10.

Figuur 10: Het vrijleggen en optekenen van skeletten.

4.2.2. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. De analoge opgravingsgegevens werden gedigitaliseerd (spoorformulieren, tekeningen), de vondsten werden gewassen, gedroogd, gedetermineerd, geïnterpreteerd en verpakt, de foto's werden benoemd en opgelijst. Dit alles werd samengebracht in een digitale inventarislijst, te vinden op de DVD die hoort bij het rapport. Vervolgens werd het rapport geschreven.

De vondsten die conservatie behoeften, voornamelijk de zaken aangetroffen als grafgift bij de begravingen, werden behandeld door meester-conservator Ansje Cools. Na overleg met Onroerend Erfgoed werd beslist dat alle opgegraven skeletten (66 in totaal) dienden gewassen te worden, teneinde deze beschikbaar te stellen voor verder onderzoek. Dit fysisch-archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door Kaat Maesen, de resultaten zijn achteraan het rapport als bijlage opgenomen.

5. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN³

5.1. Stratigrafie

In zone I werden verschillende profielen opgetekend. De moederbodem, een zandig tot kleiig pakket, zat hier op een diepte van 50 tot 60cm onder het maaiveld. Daarboven kon een donkergrijs pakket licht lemig zand herkend worden met aardewerk gaande van rood geglazuurd tot industrieel wit.

In zones II en III kon een 60 à 70cm dik pakket herkend worden onder de teelaarde. Dit pakket bestond uit een bruingrijs licht lemig zand, enkele baksteenbrokjes en wat los bot. Daaronder zat een 70-tal cm dik pakket waarbinnen 5 lagen met begravingen onderscheiden konden worden.⁴ De onaangeroerde bodem was een licht kleiig zand tot kleiig pakket. Meer naar het oosten werd het bruingrijze pakket iets dikker (70 tot 80cm) en waren er minder lagen skeletten.

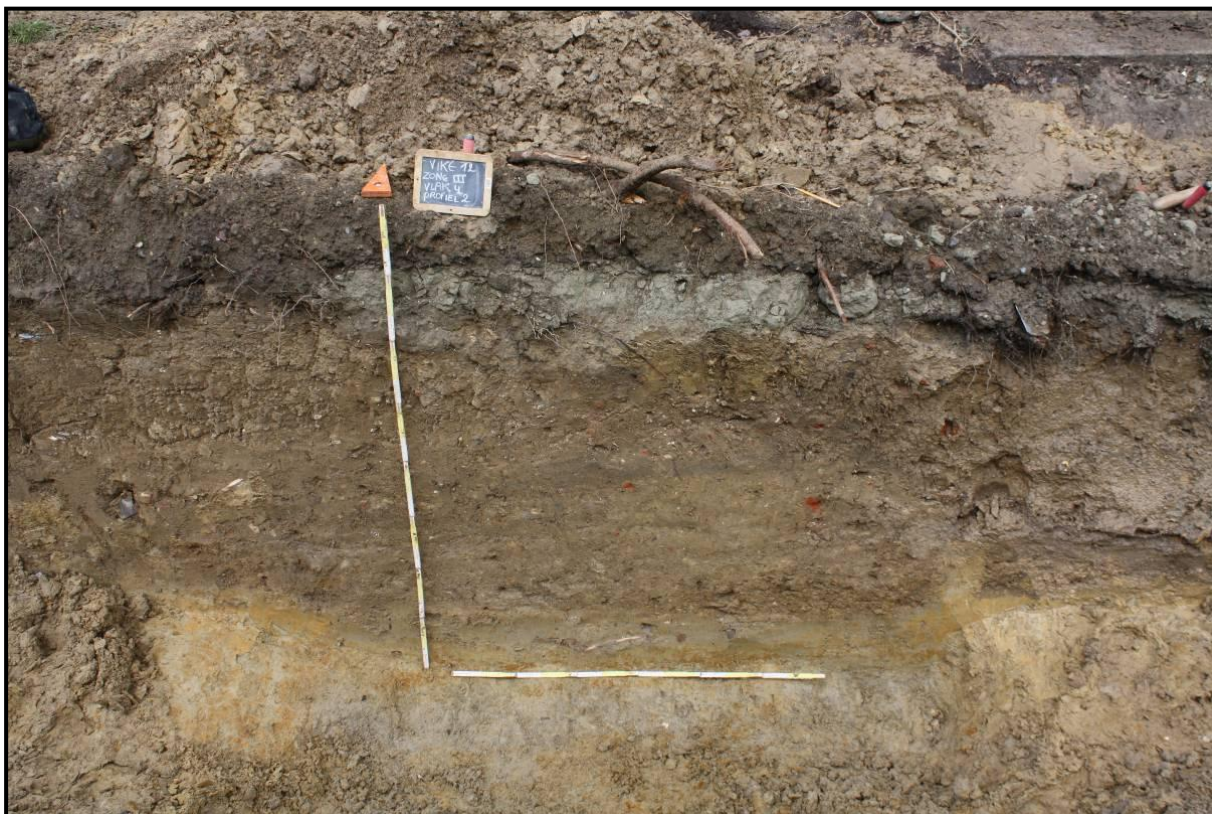
Figuur 11: Zone I, profiel 1.

³ Voor situering van de sporen wordt verwezen naar de plannen achteraan in bijlage.

⁴ Er waren veel meer niveaus met begravingen bewaard dan verondersteld kon worden na het vooronderzoek.

Figuur 12: Zone II, profiel 7.

Figuur 13: Zone III, profiel 2.

5.2. Muurstructuren

5.2.1. Bespreking

5.2.1.1. Funderingen en muurresten uit de oudste fase

Behalve S26 werden alle muurstructuren teruggevonden in zone I. De oudste funderingen en muurresten waren de sporen S9 en vermoedelijk S7.

Spoor 9 (+18,45m TAW) was een opgaande muur gebouwd met orangerode⁵ bakstenen (formaat: 23,0 x 10,5 x 5,5cm) en gevat in een licht grijs witte zandmortel met kleine kalkbrokjes. Uit het profiel viel af te leiden dat de muur gemetst was in kruisverband, dit wil zeggen na elke laag strekken, een laag koppen met verspringing. Naar het oosten toe ging de bakstenen fundering over in een fundering van puinbrokken: brokjes baksteen en kalkbrokjes. De diepte van het spoor vertoonde een helling naar het oosten toe waarbij op profiel 4 toch een verschil van 40cm geconstateerd kon worden. De muur kon gevolgd worden over een lengte van 5,75 meter om dan te worden doorsneden door structuur S12.

Spoor 7 (+18,38m TAW) had bij bovenaanzicht een L-vorm met afgeronde hoek. De muur was twee lagen bakstenen hoog bewaard met daaronder een fundering van baksteen- en kalkbrokjes met een dikte van 25cm op een bruingrijze zandige klei. De bakstenen (21,5 x 10,0 x 5,5cm) van de opgaande muur hadden een orangerode kleur en waren gemetseld met een relatief harde zandmortel met vrij veel kalkbrokjes.

⁵ Deze kleur van bakstenen wordt bekomen bij het bakken in een veldoven.

Figuur 14: Zicht op S9 vanuit het westen.

Figuur 15: S9 gezien vanuit het oosten.

Figuur 16: S7.

Figuur 17: Fundering en opgaande muur van S7.

5.2.1.2. Funderingen en muurresten uit een jongere periode

- **Eerste fase**

Een eerste verbouwingsfase die viel op te merken was deze bestaande uit de sporen S11 en S12.

Ten zuiden van S9 werd S11 aangetroffen. Deze opgaande muur was opgebouwd uit donkerrode en eveneens orangerode bakstenen, respectievelijk 21,0 x 10,0 x 5,0cm en 23,0 x 10,5 x 5,5cm qua formaat en gemetst met een grijsbruine zandige kalkmortel. De muur (+18,67m TAW) was ondiep gefundeerd, maximum zes lagen en minimum drie lagen bakstenen bewaard.

S12 was gebouwd uit paarse tot rode bakstenen en orangerode herbruikte bakstenen met een grijsbruine kalkmortel. Spoor S12 bestond uit twee schuin oplopende muren met daartussen een bokaalvormige structuur met aan de bovenzijde een onbrede opening. Deze structuur deed heel waarschijnlijk dienst als waterput.

Figuur 18: Profiel 2 in zone I met S11 vooraan.

Figuur 19: S12.

- **Tweede fase**

Sporen 1 tot en met 5 werden aangesneden ten westen van de kerk. Het waren alle vijf funderingen, bestaande uit brokken baksteen vermengd met harde witgrijze kalkmortel en sporadisch een brok blauwe natuursteen. Spoor 2 (+18,30m TAW) bleek nog een halve meter dieper bewaard dan het niveau waarop het werd blootgelegd. Tegen S7 is S8 (+18,53m TAW) gebouwd, in grondvlak een L-vormige structuur. De paarse tot rode bakstenen (20,0 x 10,0 x 5,5cm) waren gemetseld met een grijze, licht zandige kalkmortel. De muur was vrij ondiep bewaard, twee lagen baksteen, en eveneens ondiep gefundeerd (maximum 20cm).

Ook de sporen S14, S15, S16, S17, S18 en S19 konden worden toegeschreven aan redelijk recente bewoning. Bewijs hiervan waren de bakstenen en het mortelgebruik. S14 (+18,90m TAW) was opgebouwd uit rode tot donkerrode bakstenen (21,5 x 9,5 x 5,0cm) gevat in een harde mortel (Portlandcement) en was zichtbaar over een lengte van 2,60 meter. Daaronder zat een funderingslaag van circa 20cm bestaande uit losse bakstenen en mortel. De muur was gebouwd tegen S11 en had een noordzuid oriëntatie.

Spoor 15 (+18,80m TAW) was gebouwd uit orangerode tot paars-rode bakstenen (19,5 x 9,0 x 5,0cm) met een grijze, witte harde mortel. De muur was aan binnen –en buitenzijde bepleisterd met een kalklaagje. Aan de binnenzijde van deze structuur lag een vloer S16 (TAW +18,2m), bestaande uit vierkante natuurstenen (30,0 x 30,0 x 3,0cm) gevat in cement.

S18 was een ondiep gefundeerde muur, gebouwd met paars/rode bakstenen en een witgrijze mortel. Deze muur had waarschijnlijk een functie als tuin- of scheidingsmuur, gezien de ondiepe fundering.

S19 was gebouwd tegen S15 en gemetseld met zowel dieprode bakstenen als orangerode herbruikte bakstenen.

S23 doorsneed de sleuf op een noordoost-zuidwestelijke wijze. De structuur bestond uit rode bakstenen (18,0 x 9,5 x 5,0cm) gevat in cement. Deze holle structuur bleek uit te monden in de walgracht van het kasteel en was vermoedelijk in gebruik als afwatering.

Figuur 20: Zicht vooraan op S1 en S2, links gestorte betonblokken.

Figuur 21: De onderkant van fundering S2.

Figuur 22: S8, tegenaan S7 gebouwd. De nummering is omgewisseld op de figuur: S7=S8 en *vice versa*.

Figuur 23: Onderzijde van S14.

Figuur 24: Overzicht van de funderings- en muurresten uit zone I.

Figuur 25: Zicht op de restanten van de keldermuur S15 en vloer S16.

Figuur 26: Zicht op de kelder en scheidingsmuurtjes.

Figuur 27: S23 (links) en S19 (rechts).

Als laatste muurstructuur was er nog S26. Deze rechthoekige structuur, opgebouwd uit bakstenen, vormde de scheiding tussen zone II en zone III en was de grafkelder die bij het proefonderzoek reeds werd aangesneden. De afmetingen bedroegen 2,60 meter bij 1,15 meter, de kelder was 1,50 meter diep bewaard. De bakstenen met een dieprode tot roodoranje kleur waren met cement gevoegd, zowel de binnenzijde als de vloer waren bezet met cement en kalkwitsel. De grafkelder was reeds geruimd, er werden geen bijzettingen aangetroffen in de vulling. Vroeger bezat de grafkelder waarschijnlijk een deksteen, getuige hiervan was de uitsparing aan de rand ervan. Het ging hier zeer vermoedelijk om een vrij recente, 18de–19de-eeuwse grafkelder.

Figuur 28: Grafkelder S26, voor de uitgraving van de vulling.

Figuur 29: S26, na de uitgraving van de vulling, met zicht op de onderkant.

Figuur 30: Zicht op de vloer van de grafkelder.

5.2.2. Interpretatie

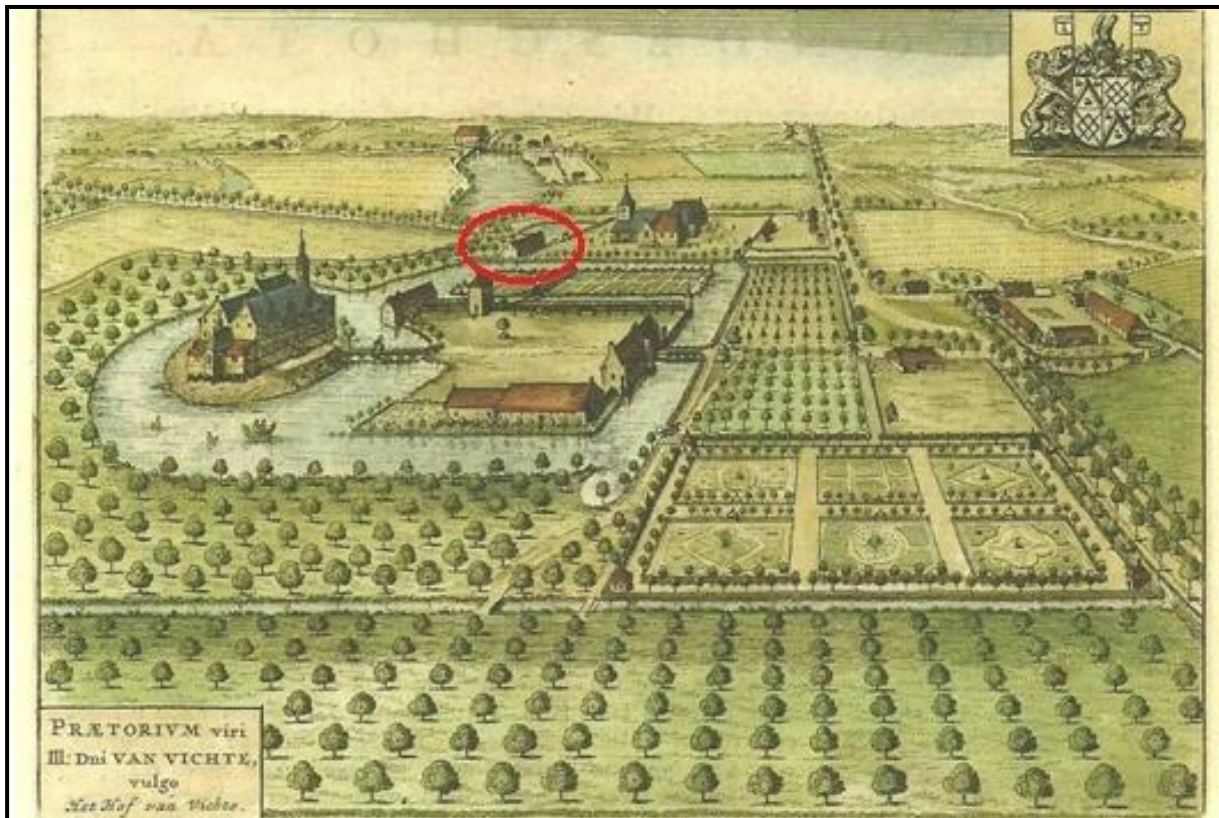
5.2.2.1. De oudste fase (17de eeuw)

Op iconografisch materiaal uit de 17de eeuw is te zien dat de zone waar de oudste resten zijn teruggevonden al bebouwd was. Het betreft een tekening uit *Flandria Illustrata* (1641-1644) waarop het verdwenen neerhofgebouw, de duiventil, het poortgebouw, de gracht, de kleine tuin, de parochiekerk en het spaarbekken van de watermolen staan afgebeeld. Ten zuiden van het spaarbekken en ten westen van de parochiekerk staat een rechthoekig gebouwtje afgebeeld, grenzend aan de walgracht. Volgens Ph. Despriet zou dit gebouwtje een waterbeheersende functie gehad hebben. Het gebouw stond in verbinding met de walgracht door middel van een gracht/greppel (S10?), waarbij de gracht vervolgens via een tussenschot op regelmaat in verbinding stond met het spaarbekken in het noorden. Van deze activiteiten werden, behalve een gracht onder de fundering (zie verder), geen bewijzen teruggevonden. Op het kaartmateriaal is echter geen gracht te zien.

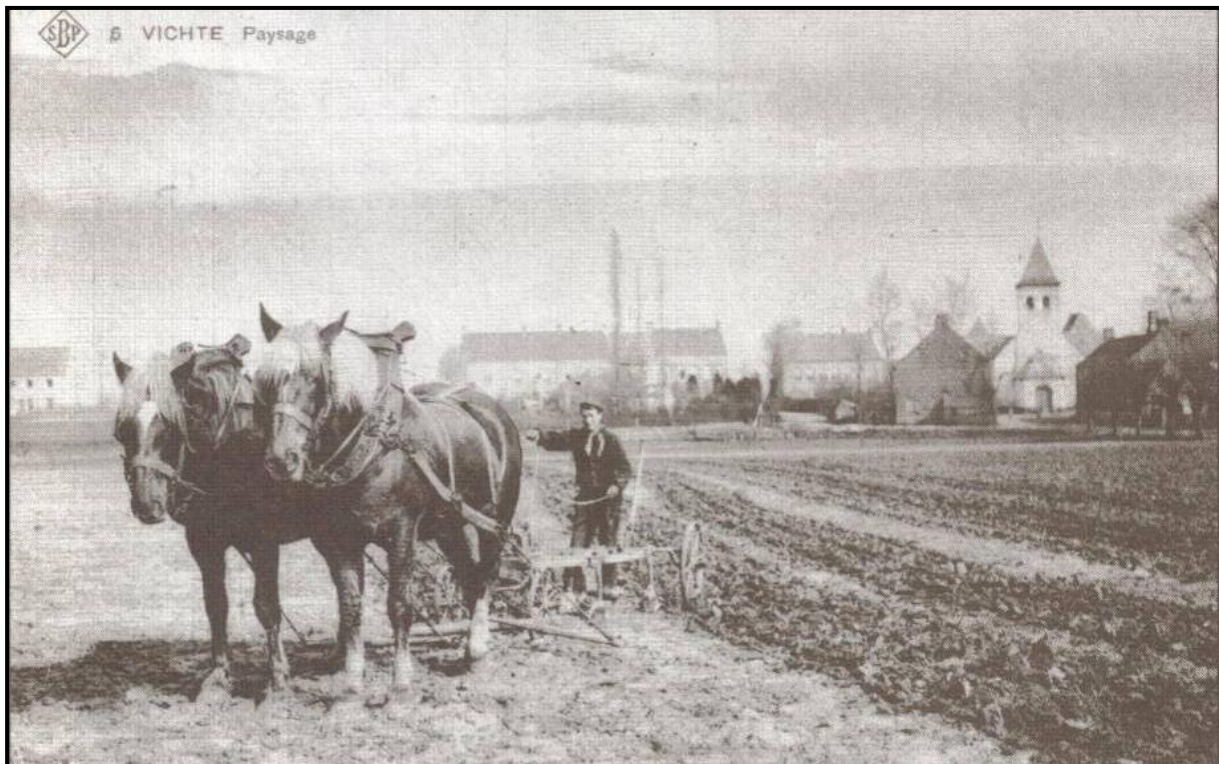
Het valt dus moeilijk te bewijzen dat deze twee sporen (S9 en S10) simultaan in gebruik waren. De lengte van de muur S9 lijkt vermoedelijk wel te harmoniëren met het iconografisch materiaal. S9 zou moeten overeenkomen met de meest noordelijke korte muur, hier weliswaar niet zichtbaar op de tekening.

5.2.2.2. Recente fase (19de – 20ste eeuw)

Op diverse foto's is te zien dat de dreef naar de kerk aan de twee zijden bebouwd was. De overblijfselen uit de tweede bouwfase kunnen toegeëigend worden aan deze bewoning. Een verbouwing waarbij vermoedelijk een tuinmuur en een waterput werden aangelegd dateert ook uit deze fase. Aan de hand van geschiedkundige bronnen kon achterhaald worden wie er in de huizen aan de kant van het opgravingsterrein woonde. Er is echter alleen informatie beschikbaar over het meest westelijke huis (dit komt overeen met S1 tot en met S5 en S11 en S12).

Figuur 31: Het domein met kasteel, kerk en neerhof, Flandria Illustrata 1641-1644. In de rode cirkel bevindt zich het gebouwtje dat in verbinding stond met de walgracht en het spaarbekken (© Despriet, Ph., 2004, voorpagina).

Figuur 32: Zicht vanuit het westen op de dorpskern van Vichte (figuur bekomen via Devlaminck Youri).

Figuur 33: Bewoning (1933) langs beide zijden van wat nu het grindpad van de kerk is (figuur bekomen via Devlaminck Youri).

Aan de hand van historische informatie beschikbaar op de website van Vichte⁶ kon de functie van de groep huizen, waarvan de funderingsresten gevonden werden tijdens het archeologisch onderzoek, achterhaald worden. In het begin van de 19de eeuw zijn hier een herberg en winkel aanwezig, gelegen aan de zuidelijke kant van de straat (zie figuur 33, huizenblok aan de rechterzijde). In deze herberg woonde een zekere Joseph Lazoe. Hij groeide op bij zijn tante en haar echtgenoot die samen de winkel en herberg uitbaatten. Naast Joseph Lazoe woonde er ook nog een dienstmeid: Cornelia Lietaer. Uit briefwisseling⁷ (zie de bijlage bij dit rapport) blijkt dat hij ook korporaal in Napoleons leger was. De herberg werd op het einde van de 19de eeuw als gemeentehuis gebruikt. In het begin van de 20ste eeuw was het gebouw een bakkerij, in de jaren '30 van de vorige eeuw was het terug een herberg (De Klokke) en in de jaren '70 deed het dienst als bibliotheek.

⁶ <http://www.vichte.be/index.php/ons-dorp/geschiedenis>

⁷ <http://www.vichte.be/index.php/ons-dorp/het-geheugen-van-vichte/196-een-korporaal-van-napoleon-gekkeekt-in-vichte>

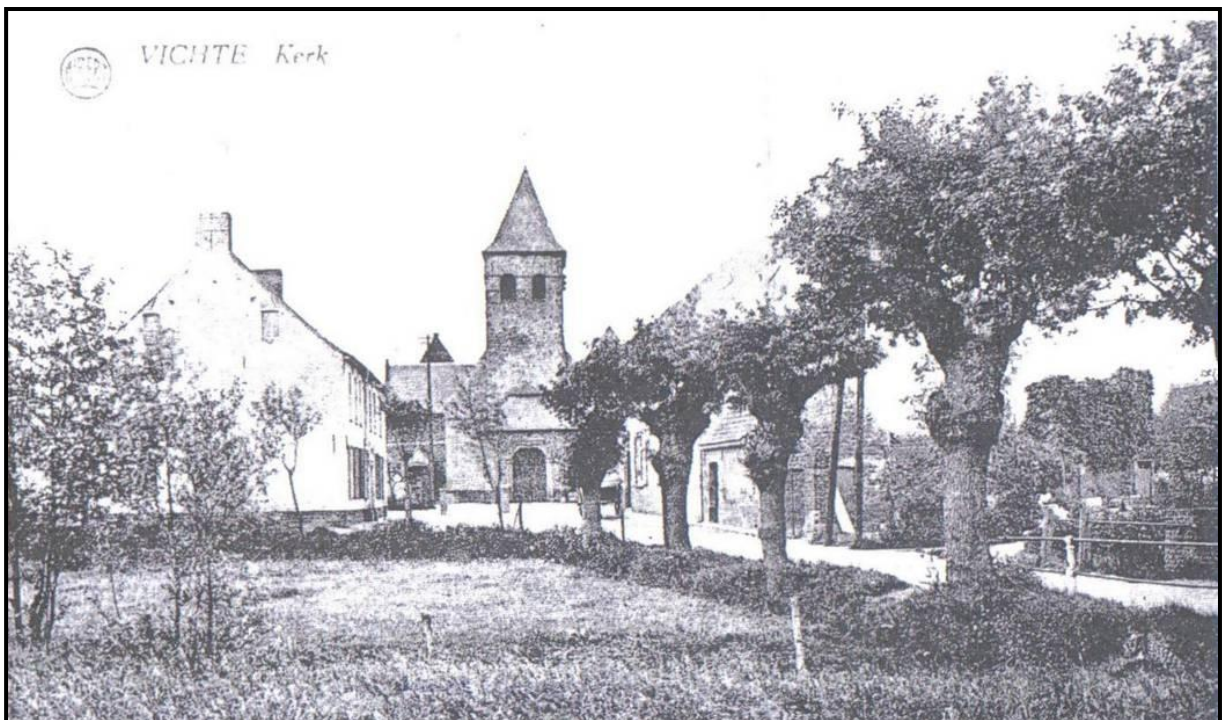
Figuur 34: Een foto uit 1889, genomen vanop de brug bij de watermolen (Beukenhofstraat). Op de achtergrond de oude kerk, de twee herbergen en het kasteel. De weide op de voorgrond diende als waterreservoir voor de watermolen (figuur en duiding bekomen via Devlaminck Youri).

Figuur 35: De omgeving van de kerk met zicht op de bewoning vanuit het zuidwesten in 1907. Op de achtergrond is de windmolen te zien (figuur en duiding bekomen via Devlaminck Youri).

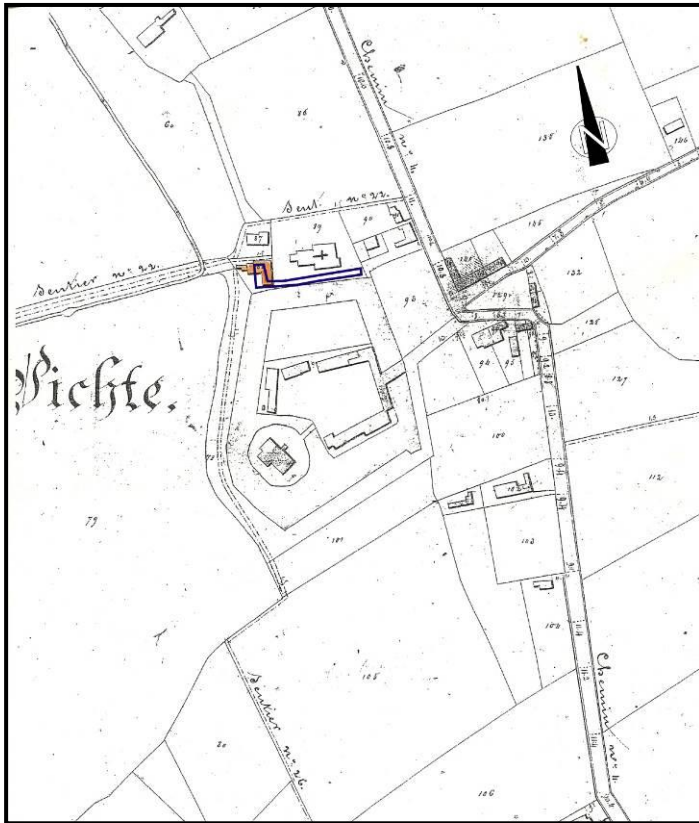
Figuur 36: De Kerkdreef ter hoogte van 'Het Spei' in 1938. Spei staat voor spui, wat synoniem is van sluis. Achter de muur lag een soort put waar de Kasselrijbeek, de Kleine Kasselrijbeek en de overloop van de kasteelwal samenvloeiden (figuur en duiding bekomen via Devlaminck Youri).

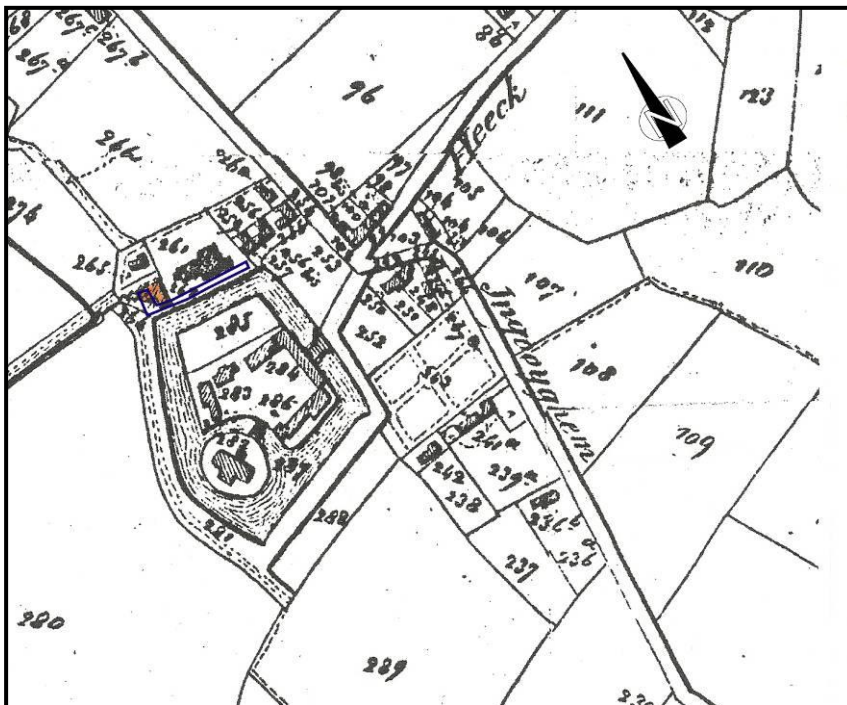
Figuur 37: Zicht op de kerk en het kerkpleintje vanuit het westen. De herberg rechts was 'De Klokke', bewoond door de familie Ravelengé (figuur en duiding bekomen via Devlaminck Youri).

Figuur 38: Vooraanzicht van de oude parochiekerk in 1971. De gebouwen aan de noordzijde zijn reeds afgebroken (vergelijk met figuur 37), terwijl het gebouw rechts op dat ogenblik de bibliotheek herbergde (figuur en duiding bekomen via Devlaminck Youri).

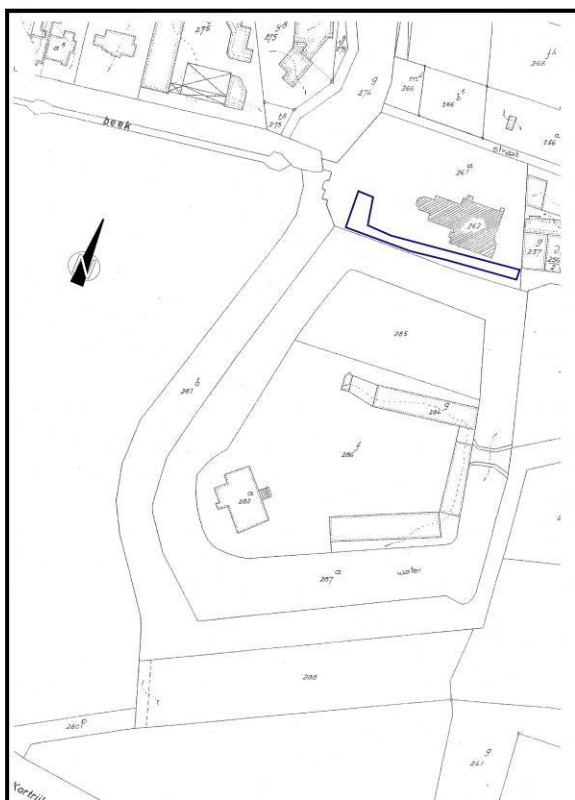
Figuur 39: Detail uit de Atlas der Buurtwegen (19de eeuw) met plattegrond van de kern van de dorpsheerlijkheid Vichte. In het blauw is de opgravingsssleuf aangeduid (kaart overgenomen uit: Despriet Ph., 2004, p. 19.)

Figuur 40: Detail van het kadasterplan van Popp (19de eeuw) met weergave van de opgravingsssleuf in het blauw (kaart verkregen via Ph. Despriet).

Figuur 41: Topgrafische kaart van Vichte in 1990 (kaart verkregen via Ph. Despriet).

Figuur 42: Kaart van Vichte in 2000 (kaart verkregen via Ph. Despriet).

5.3. Grondsporen

5.3.1. Bespreking

Het belangrijkste spoor was S10, een opgevulde gracht aangetroffen in zone I. Dit spoor kon gevolgd worden over een lengte van 6,5 meter en had een noordwest-zuidoost oriëntatie. Vermoedelijk had de gracht een aansluiting op de brede walgracht van het neerhof.

Figuur 43: Zicht op een opvullingspakket van de gracht en een deel van de beschoeiing.

Om zicht te krijgen op de vulling en omvang van de gracht werd besloten om een profiel te graven met de kraan. De meest geschikte plaats om dat profiel te gaven was tussen S7 en de betonblokken ten oosten van S1-S4. Op het profiel waren duidelijk de dichtslibblingslagen en de opvullingslagen te onderscheiden (zie tekening in bijlage achteraan). In doorsnede tekende de gracht zich af als een V-vorm met een mondbreedte van 3,20 meter. De bovenste opvullingslagen bestonden uit een gelig/bruin licht kleilig zand met oxidatievlekken en weinig inclusies baksteen en houtskool. Daaronder zaten twee iets kleiiger pakketten waarvan de bovenste geen inclusies bevatte. In het onderste pakket konden enkele houtskoolspikkels herkend worden.

Een tweede groot opvullingspakket bestond uit een drietal dichtslibblingslagen. De bovenste laag was een bruine licht zandige klei met veel organisch materiaal, baksteenbrokken en -spikkels, een weinig houtskool, keien en leisteenfragmenten. Daaronder zat een bruin/blauwig grijze zandige klei met heel wat organisch materiaal en zeer weinig baksteenspikkels. De onderste laag was een donkerbruine organische laag zandige klei.

Figuur 44: Coupe op gracht/greppel S10.

In het profiel werd ook een aangepunte beschoeiingpaal aangetroffen. Deze was waarschijnlijk tijdens het dichtslibben meegespoeld. De paal werd bemonsterd (voor dendrochronologie en/of houtanalyse). Bij het afgraven werd in laag 5 uit het profiel wat keramiek gevonden. Het ging ondermeer om een fragment van een kruik uit Raerensteengoed, enkele scherfjes Westerwaldsteengoed met repetitief medaillonmotief en fragmenten majolica met Wan-li motief en florale motieven. Ook wat rood aardewerk met loodglazuur met koperspikkels en soms roetsporen werd gerecupereerd (ondermeer een fragment van een teil, een grape en oor van een pan). Als laatste was er een kan uit rood aardewerk geglaazuurd aan binnen- en buitenzijde, met worstoor. Andere vondsten waren pijpensteeltjes, tegels met roetsporen en fragmenten bewerkte leisteen. Al het materiaal wijst in de richting van de 17de – 18de eeuw.

Het spoor werd uitvoerig bemonsterd. Een viertal pollenbakken werden geslagen en een aantal monsters werden genomen ten behoeve van zaden- en vruchtenonderzoek. Deze stalen zijn ter beschikking voor verder onderzoek.

Figuur 45: Selectie van het materiaal uit de bovenste laag van de grachtvulling.

Figuur 46 en 47: Besschoeiingspalen in gracht S10.

Op profiel 3 was aan het westelijk uiteinde van het profiel een kuil te zien. De fundering van S11 was erop gebouwd. Op het profiel was vermoedelijk minder dan de helft van de volledige kuil te zien. Wel kon al een tweedelige opvulling onderscheiden worden: de bovenste laag was een wittig beige tot grijs zand met zeer weinig spikkels baksteen en zeer weinig spikkels houtskool. Daaronder zat een groenig grijsbruin, licht zandige klei met zeer weinig spikkels baksteen en vrij weinig spikkels houtskool. Uit de kuil kon geen aardewerk gerecupereerd worden.

Op profiel 5 was een kuil te zien met een diepte van circa 70cm. De kuil met schuin lopende wanden en een min of meer vlakke bodem was opgevuld in drie lagen en werd doorsneden door de aanleggleuf voor muurstructuur S14. De bovenste laag van de kuil was een donker bruinig/blauwig grijs, zandige klei met beige vlekken, vrij veel spikkels houtskool en zeer weinig brokjes natuursteen. Daaronder (laag 7) lag een licht bruinig grijs zandig pakket met grijsbruine en beige vlekken, vrij veel spikkels en brokjes houtskool. De onderste laag was een donkergrijs kleiig pakket met bruine en beige vlekken, vrij veel spikkels en brokjes houtskool. In het spoor werd geen aardewerk

teruggevonden. Waarschijnlijk ging het hier ook om een kuil, gegraven ten behoeve van het winnen van zand, beplanting,

Figuur 48: Profiel 3, met rechts de kuil.

Figuur 49: Profiel 5 met kuil.

5.3.2. Interpretatie

De gracht S10 stond heel vermoedelijk in verbinding met de walgracht van het neerhof. Ook plausibel is dat deze naar het spaarbekken in het noorden liep, dus in verbinding stond met de Kasselrijbeek (zie hierboven). Van een gelijktijdige relatie met de funderingen (S9) erboven kan niet met zekerheid worden gesproken.

Opvallend was het gebrek aan materiaal uit de onderste pakketten van de gracht. Een oudere datering dan de 17de eeuw van de bovenliggende pakketten is uitgesloten op basis van het schervenmateriaal. Op de kaart uit *Flandria Illustrata* (1641-1644, zie hierboven) is te zien dat in de 2de helft van de 17de eeuw al sprake is van een gebouwtje op de plaats waar de gracht liep. Een paar interpretaties dwingen zich op:

- De gracht was geen lang leven beschoren en werd vlug gedempt, om plaats te maken voor een andere gracht verderop;
- De gracht werd regelmatig grondig gereinigd, waarbij het oudere dateerbare materiaal werd verwijderd. Zo kan de gracht toch een oudere fase hebben gekend;
- De gracht was gelijktijdig in werking samen met het waterbeheersend gebouwtje.

5.4. Menselijke begravingen

5.4.1. Bespreking

Over de gehele lengte van de sleuf, ten zuiden van de kerk, werden in totaal 66 skeletten opgegraven. De sleuf werd verdeeld in twee zones: de zone ten westen van de grafkelder S26 (zone II) en de zone ten oosten ervan (zone III). Aan de westelijke kant van zone II bevond de verstoring of ruiming zich zo'n 70 tot 80cm diep. Meer naar het oosten toe bleek de verstoring iets dieper te zitten. Ten oosten van de grafkelder werd de sleuf ook in de volledige lengte in de helft verstoord door de aanleg van nutsleidingen. De skeletten werden op basis van de hoogtes in vlakken onderverdeeld, op deze wijze zullen ze ook worden besproken. In totaal werden vijf vlakken onderscheiden. Het merendeel van de skeletten werd onderzocht door fysisch antropoloog Kaat Maesen, de resultaten van haar onderzoek zijn opgenomen achteraan dit rapport.

5.4.1.1. Vlak 1

Het eerste vlak had TAW-waardes tussen +18,75 en +18,90 meter. Het behelsde de skeletten SK 2, 8, 9 & 10 in zone II en SK 40, 43, 44, 48, 55 & 58 in zone III, in totaal 10 skeletten. Bij één van de skeletten (SK 2) kon een gouden ring gerecupereerd worden ter hoogte van de vingers. Bij twee skeletten (SK 48 & SK 58) werd ijzeren kistbeslag gevonden. Deze stelden twee engeltjes en engelenvleugels voor. Van zes skeletten was het zeker dat ze in een kist werden begraven. Alhoewel SK 9 en SK 11 hier niet in hetzelfde vlak zijn opgenomen bleek na nader onderzoek dat deze twee skeletten zeer waarschijnlijk samen zijn begraven. Opvallend was dat het ging om een jongere persoon (SK 9) die werd begraven op een volwassen persoon.

skelet	kwalitatief	kwantitatief	afm. totaal	afm. opperarm	afm. bovenbeen	afm. onderbeen	graf	vondst
2	goed	compleet (75%)	164	40	42	39	kistaflijning	Gouden? ring, ketting
8	goed	compleet (75%)	156	37	45	36,5	/	Fe?
9	goed	onvolledig	132	25,5	34	28	/	/
10	gemiddeld	onvolledig	/	/	22,5	22	/	/
40	goed	compleet (75%)	/	32	41	/	/	/
43	goed	compleet (75%)	160	32	42	37	kistaflijning	hout kist
44	goed	compleet (75%)	160	31	/	36	kistaflijning	/
48	goed	compleet (75%)	158	32	43	37	kistaflijning	Fe engeltjes, vleugels
55	goed	onvolledig	/	/	/	/	/	hout kist
58	goed	onvolledig	/	29	37	/	/	Fe engelvleugeltjes

Tabel 1: Vlak 1, zones II en III: weergave per skelet van de bewaringstoestand, afmetingen (in cm), grafcontext en vondsten.

Figuur 50: Skelet 2.

Figuur 51: Ring, knoopje en textiel gevonden bij skelet 2.

Figuur 52: Knoopje gevonden bij skelet 8.

Figuur 53: Skelet 48 met kistbeslag.

Figuur 54: Skelet 58 met kistbeslag.

Figuur 55: SK 9 en S 11, dubbelgraf, moeder met kind?

5.4.1.2. Vlak 2

De hoogtes van het tweede vlak lagen tussen +18,58 en +18,70 meter TAW. Het ging om SK 1, 3, 4, 5, 7, 11 & 12 in zone II en SK 41, 42, 49, 51, 52, 54, 56, 57, 62 & 63 in zone III, in totaal 18 skeletten. Bij negen skeletten werd dateerbaar materiaal gevonden: knoopjes in glas, muntjes, kruisjes van paternosters, een ring en een hangertje. Van twaalf skeletten kon met zekerheid gezegd worden dat ze in een kist werden begraven.

SK 62 bevond zich in het oosten van zone III. Het skelet werd al aangesneden tijdens de afgraving van de sleuf. Daar werd reeds duidelijk dat het skelet een zeer goede bewaring had. Zo werden op de schedel nog stukjes haar aangetroffen. Bij het opschonen van het skelet werd het duidelijk dat deze in een houten kist met loden deksel werd begraven. Het loden deksel was waarschijnlijk de oorzaak van de goede conservering van het skelet. Bij het vrijmaken van het skelet zelf werd ook geconstateerd dat er wat weefsel (geen textiel) was geconserveerd. Daarom werd om veiligheidsredenen besloten om het skelet verder onaangeroerd te laten.

skelet	kwalitatief	kwantitatief	afm. totaal	afm. opperarm	afm. bovenbeen	afm. onderbeen	graf	vondst
1	goed	compleet (75%)	156	30	42	32	/	munt onder SK1 (5cm)
3	goed	compleet (75%)	178	40	50	45	/	knoop
4	goed	compleet (75%)	161	30	42	33	kistaflijning	/
5	goed	compleet (75%)	158	35	44	38	kistaflijning	kruisje
7	goed	compleet (75%)	160	37	43	38	kistaflijning	hout van kist
11	goed	compleet (75%)	/	35	38	31	/	/
12	goed	compleet (75%)	166	30	43	37	kistaflijning	/
41	goed	fragment (25%)	/	/	40	34	kistaflijning	hout van kist, lakenloodje
42	goed	compleet (75%)	148	31	41	33	kistaflijning	kruisje
49	goed	compleet (75%)	/	32	32	42	kistaflijning	hangertje (medaillon)
51	goed	onvolledig	/	/36	36	33	kistaflijning	lakenloodje
52	goed	compleet (75%)	158	36	41	38	/	paternoster
54	goed	compleet (75%)	150	32	42	37	kistaflijning	/
56	goed	compleet (75%)	169	31	41	38	/	aardewerk (I.W.), knoopjes
57	goed	compleet (75%)	158	29	40	33	kistaflijning	kruisje en ring

Tabel 2: Vlak 2, zones II en II.

Figuur 56: Muntje 2 cent, België, gevonden bij skelet 1.

Figuur 57: Skelet 5 met kruisbeeldje ter hoogte van het bekken.

Figuur 58: Ring en kruisbeeldje gevonden bij skelet 5.

Figuur 59: Hanger gevonden bij skelet 49 met inscriptie luidend: "Genootschap van de H. Xaverius".

Figuur 60: SK 57, restanten hout van de kist op de borst.

Figuur 61: Ring aangetroffen bij skelet 57.

Figuur 62: SK 62, kist met loden deksel.

Figuur 63: SK 62 na het tillen (deels) van loden plaat.

5.4.1.3. Vlak 3

Tussen +18,45 en 18,55 meter TAW werd vlak 3 gedefinieerd. Hierin werden skeletten SK 6, 13, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27 & 29 in zone II en SK 46, 59, 61 & 65 in zone III geregistreerd, 14 in totaal. Bij vijf skeletten werd dateerbaar materiaal gevonden: knoopjes in glas, kruisjes (paternoster) en een ring. Van acht skeletten kon met zekerheid gezegd worden dat ze in een houten kist werden begraven.

Een opvallend skelet was SK 19. Gezien de totale lengte (84cm) en de afmetingen van de individuele beenderen ging het vermoedelijk om een kind.

skelet	kwalitatief	kwantitatief	afm. totaal	afm. opperarm	afm. bovenbeen	afm. onderbeen	graf	vondst
6	goed	compleet (75%)	149	30	42	34	kistaflijning	munt
13	goed	compleet (75%)	152	28	39	34	kistaflijning	knoop
19	goed	compleet (75%)	84	12	16	13	/	/
20	goed	compleet (75%)	155	/	41	35	/	/
21	goed	fragment (25%)	/	/	40	35	/	/
23	goed	onvolledig	/	/	40	39	/	/
24	goed	compleet (75%)	144	28	37	31	kistaflijning	kruisje
25	goed	compleet (75%)	176	31	44	38	kistaflijning	knoopjes
26	gemiddeld	compleet (75%)	/	26	39	32	kistaflijning	/
27	goed	onvolledig	160	32	39	34	/	/
29	goed	compleet (75%)	173	32	39	33	/	kruisje, knoopje
46	goed	compleet (75%)	/	26	33	30	kistaflijning	/
59	goed	onvolledig	149	/	/	37	kistaflijning	ring (geen goud)
61	goed	compleet (75%)	153	34	42	37	kistaflijning	/
65	goed	compleet (75%)	138	/	38	34	kistaflijning	/

Tabel 3: Vlak 3, zones II en III.

Figuur 64: Muntje van 1 cent gevonden bij skelet 6, Leopold I, 1862.

Figuur 65: SK 13, met kistaflijning.

Figuur 66: SK 19, kind of peuter.

Figuur 67: Kruisbeeldje bij skelet 24.

Figuur 68: SK 25 met restanten van de houten kist op de borst.

Figuur 69: SK 59, in de moederbodem begraven skelet in het uiterste oosten van zone III.

Figuur 70: Ring gevonden bij rechterhand van skelet 59.

Figuur 71 en 72: Skelet 61 (links) en 65 (rechts), in de moederbodem.

5.4.1.4. Vlak 4

De hoogtes van de begravingen in dit vlak lagen tussen +18,29 en +18,44 meter TAW. Het ging om de skeletten SK 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37 & 38 in zone II en SK 45, 47, 53, 60 & 64 in zone III. In het totaal betrof het 14 skeletten waarvan er zes dateerbaar materiaal bevatten: een gouden ring, glazen knoopjes, kistbeslag, een hanger met plaatje en een kruisje. Van negen skeletten kon met zekerheid worden gezegd dat ze in een kist werden begraven.

SK 53 kon niet worden gerecupereerd. Het was uitgegraven in de moederbodem en werd gefotografeerd en opgetekend, maar het skelet zelf was te broos om gerecupereerd te worden. Hetzelfde kan gezegd worden van SK64. Van beide skeletten werden er ook geen bewijzen gevonden van kistbegraving. De opvulling van de kuilen bestond uit een grijs zand.

skelet	kwalitatief	kwatitatief	afm. totaal	afm. opperarm	afm. bovenbeen	afm. onderbeen	graf	vondst
28	gemiddeld	onvolledig	/	26	36	/	kistaflijning	/
30	goed	compleet (75%)	168	33	42	35	kistaflijning	gouden ring, kruis knoop
32	gemiddeld	fragment (25%)	/	30	42	/	/	/
33	goed	compleet (75%)	158	32	41	34	kistaflijning	kistbeslag, knoopje
34	goed	compleet (75%)	152	26	38	32	kistaflijning	kruisje, knoop
35	goed	compleet (75%)	168	35	44	37	kistaflijning	kruisje knoopjes
36	goed	onvolledig	/	/	42	37	/	/
37	gemiddeld	onvolledig	/	34	/	36	kistaflijning	knoopjes, hanger met plaatje
38	goed	compleet (75%)	135	30	37	31	kistaflijning	ring, kruis, knoopje
45	goed	compleet (75%)	/	31	40	36	kistaflijning	ring, kruisje, knoojes
47	goed	onvolledig	/	30	/	/	/	/
53	broos	fragment (25%)	/	/	/	/	/	/
60	goed	compleet (75%)	155	32	41	34	kistaflijning	/
64	slecht	onvolledig	153	25	40	34	/	/

Tabel 4: Vlak 4, zones II en III.

Figuur 73: Skelet 30 met kistaflijning en gekruiste benen.

Figuur 74: Goed bewaard skelet 33, aflijning kist goed zichtbaar, met restanten hout van de kist op de borst.

Figuur 75 en 76: Skelet 35 (links) en 38 (rechts).

Figuur 77 en 78: Kruisbeeldje bij skelet 35 (links) en hangertje behorend bij skelet 37(rechts).

Figuur 79 en 80: Skelet 47 (links) en 53 (rechts).

Figuur 81: Kruisbeeldje, ring en knoopje behorend bij skelet 38.

Figuur 82 en 83: Skelet 60 (links) en 64 (rechts).

5.4.1.5. Vlak 5

Een laatste vlak bevatte drie skeletten met een TAW-waarde tussen +18,19 en +18,30 meter. Het ging om de skeletten SK 39 en 50 in zone II en SK 66 in zone III. Dit laatste vlak werd, zo goed als de weersomstandigheden dit toelieten, volledig opgeschaafd. In het zand tot kleiig zand konden enkele aflijningen opgetekend worden. Binnen drie van deze aflijningen kon een skelet opgetekend worden. In zone III werd tijdens het opschonen van het profiel het begin van een aflijning (S27) gevonden. Na het opschonen van het zandige vlak tekende zich een rechthoekige aflijning af, met een afmeting van circa 2 meter bij 1 meter. De vulling was een lichtgrijze licht zandige klei met zeer weinig houtskoolspikkels. Na verdieping kon skelet 66 uitgehaald worden.

Figuur 84 en 85: Skelet 39 (links) en 50 (rechts).

Figuur 86 en 87: S27 (links) en skelet 66 (rechts).

skelet	kwalitatief	kwatitatief	afm. totaal	afm. opperarm	afm. bovenbeen	afm. onderbeen	graf	vondst
39	goed	onvolledig	/	33	/	38	kistaflijning	/
50	broos	onvolledig	/	/	41	/	/	/
66	broos	fragment (25%)	/	27	/	/	aflijning	/

Tabel 5: Vlak 5, zones II en III.

Figuur 88: Noordelijk profiel in zone III.

5.4.2. Interpretatie

5.4.2.1. Begravingswijze

Van het grootste deel van de opgegraven skeletten was met zekerheid te zeggen dat deze in een kist waren begraven. In 21 van de 66 gevallen was dit niet zeker, maar deed de vorm van de kuil of periode waarin het graf te plaatsen is, toch vermoeden dat het kistgraven waren. Over de vorm van de kist was voor sommige graven iets te zeggen. Het merendeel was bij het voeteneinde smaller dan bij het hoofdeinde. Ook de ligging van de benen, meestal met de voeten tegen elkaar aan, deed vermoeden dat de meeste kisten toch taps van vorm waren. Uit historische bronnen is geweten dat de vroegste kisten over het algemeen rechthoekig van vorm waren en dat men later de kisten steeds vaker taps maakte.

5.4.2.2. Ruiming van graven

Bij de aanleg van nieuwe graven kon het voorkomen dat een ouder graf werd verstoord. Om te verhinderen dat de begraafplaatsen te vol raakten werd op grote schaal vroegtijdig geruimd. Wanneer de begraafplaatsen sneller vol raakten werd vermoedelijk beslist om de ruiming herhaaldelijk (om de 10 jaar) uit te voeren. Dit zal eveneens het geval zijn geweest op de begraafplaats te Vichte. Dat de grafmaker te Vichte bij de aanleg van nieuwe graven en het ruimen van oudere graven niet altijd even zorgvuldig was, bleek uit de vele losse skeletelementen die gedurende de gehele opgraving verspreid over het opgravingsterrein (zones II en III) voorkwamen.

5.4.2.3. Organisatie van de begraafplaats

Tijdens het veldwerk en ook naderhand bij het bestuderen van de vlaktekeningen kon in de verspreiding van de 66 graven geen duidelijke ruimtelijke indeling worden herkend. Tussen de door elkaar gelegen skeletten konden hier en daar delen van mogelijke rijen van parallel gelegen graven worden waargenomen. Helaas waren deze gegevens te summier om echt iets te kunnen zeggen over de organisatie qua ruimtelijke indeling van de begraafplaats in een bepaalde fase. Naast het beperkte zicht door de smalle sleuf was dit tevens te wijten aan het feit dat een groot aantal graven ontbrak als gevolg van een enkele grote, recente verstoringen. Maar dat er een bepaalde logica in zat, zal ongetwijfeld het geval zijn geweest.

5.4.2.4. Een familiegraf of een gestapeld graf?

Een aanwijzing voor een bepaalde mate van ruimtelijke organisatie waren een aantal skeletten die per twee boven elkaar waren begraven. Twee dergelijk gestapelde graven waren deze met skelet 9 en skelet 11, en deze met skelet 10 en skelet 12. De reden om aan te nemen dat deze doden kort na elkaar werden begraven, kist op kist, was de exacte ligging van de verschillende skeletdelen boven op elkaar. Het kon dat men bij een begrafenis de kuil van de laatste begrafenis leeg schepte tot op de laatste kist, waarna de nieuwe kist boven op die laatste kist werd gelegd. Hierdoor werd de beperkte ruimte op de begraafplaats maximaal benut. Een andere verklaring is dat het 'familiegraven' betrof, waarin leden van dezelfde familie in één grafkuil werden begraven. Dit was vermoedelijk het geval bij skelet 9 en 11 (mogelijk moeder en kind?). Het kleine skelet (SK 9) lag op het onderste grote skelet (SK 11). Bovendien werd er geen hout van de kist tussen beide skeletten gevonden. Hoewel skelet 10 niet goed en onvolledig bewaard was, deed de lengte van de beenderen hier ook wel vermoeden dat het om een kind ging. Skelet 10 lag eerder op de linkerarm van skelet 12. Ook hier werd geen hout gevonden tussen beide skeletten.

Alhoewel SK 8, SK 9, SK 10, SK 11 en SK 12 mooi naast elkaar lagen, viel het moeilijk uit te maken of deze tot éénzelfde graf behoorden. Er werd ook geen kuilaflijning gevonden die in deze richting wijst.

5.4.2.5. Lichaamspositie

De opgegraven skeletten op het onderzoeksterrein waren allemaal op de rug gelegen. De armen van de doden konden op verschillende wijzen neergelegd worden. De meerderheid van de skeletten op het onderzoeksterrein waarvan de armen nog aanwezig waren, lag met de armen gevouwen op de buik. Als tweede en derde positie waren respectievelijk de armen uitgestrekt langs het lichaam en de armen gevouwen op het bekken. Andere posities waren: de rechtse arm gevouwen op het bekken en de linker uitgestrekt; de rechterarm uitgestrekt en de linker op het bekken; de rechterarm op de buik en de linker uitgestrekt; de armen gevouwen op de borst; de rechterarm op de bovenbil en de linker op de buik. Deze laatstgenoemde variant was vermoedelijk geen bewust neergelegde houding, maar het gevolg van het verschuiven van de armen uit de schoot of van de buik tijdens het verplaatsen van de kist. Ook de skeletten met de armen langs de zij kunnen oorspronkelijk zijn neergelegd met de armen op de buik of in de schoot. Vermoedelijk was de wijze waarop de armen werden neergelegd gebaseerd op een persoonlijke voorkeur van de nabestaanden.

De positie van de handen was per uitzondering uitgestrekt; hetzelfde gold voor de benen en de voeten. Bij drie skeletten waren de benen gekruist (SK9, 30 en 61). De positie van het hoofd was voor de overgrote meerderheid op het achterhoofd, ten tweede op de rechterzijde en enkele op de linkerzijde.

5.4.2.6. De oriëntatie

Alle skeletten van de site hadden een west (hoofd) – oost (voeten) oriëntatie. In de middeleeuwen en postmiddeleeuwen lag de overledene op de rug zodat hij naar de hemel kon kijken. Het lichaam van de overledene werd systematisch met het hoofd naar het westen en de voeten naar het oosten georiënteerd. Er zijn verschillend redenen waarom dit gebruik in voege was. Eén reden zou zijn dat de christenen zichzelf beschouwden als „*de kinderen van het licht*“ en God was „*het ware licht*“. Aangezien de zon in het oosten opkomt, zouden de christenen begraven met hun hoofd in het westen dit licht zien.

5.4.2.7. Grafvondsten en datering

Bij een aanzienlijk aantal skeletten werden grafgiftten gevonden. Het ging ondermeer om kruisbeeldjes die vroeger aan een kettinkje vastzaten. Deze kettinkjes werden niet teruggevonden. In totaal werden bij 11 begraven individuen kruisbeeldjes aangetroffen. Soms werd een ring bij de hand van de overledene aangetroffen. Eén ring, bij skelet 2, is waarschijnlijk een gouden exemplaar. Voorts werd nog een hangertje (zie figuur 78) gevonden, wat de functie ervan was is onduidelijk.

Een ander hangertje, gevonden bij skelet 49, bevatte een opschrift aan voor- en achterzijde. Aan de voorzijde stond: ‘*Genootschap van den H. 1854 Franciscus Xaverius*’. Ook was Xaverius in profiel afgebeeld. Op de achterzijde (zie figuur 89) stond de inscriptie: “*Wie zal u wederstaan P- LXXV*”. In het midden stond de afkorting van Jesus (IHS) en werd een hartje afgebeeld.

Figuur 89: Achterzijde van het hangertje gevonden bij skelet 49.

Het genootschap van Franciscus Xaverius werd in Frankrijk opgericht in 1840 door de Jezuïet Maigno en kreeg zijn eerste vertakkingen in Brussel in 1853, waar het in 1856 tot aartsgenootschap werd verheven. In 1857 werd het eerste genootschap in Oost-Vlaanderen opgericht te Oosterzele. De genootschappen werden opgericht om arbeiders te bekeren. Er werden bedevaarten georganiseerd om mannen aan te sporen zich bij het genootschap te voegen. Aan het bijwonen van een begrafenis van een medelid werd in talrijke parochies veel belang gehecht. Ook andere werkzaamheden werden gedaan, steeds met het doel voor ogen de mannen voor het kwaad te behoeden of dwalingen te voorkomen. In Baasrode bvb. richtte men een “boekzaal” in om op die manier de slechte lectuur te bestrijden. Te Wannegem-Lede en te Michelbeke stichtte men de onthoudersbond om het heersende alcoholmisbruik tegen te gaan.⁸

⁸ http://www.businarias.be/index.php?option=com_content&view=article&id=64%3Axaverianen&catid=15&Itemid=17

In vlak 2 werd een muntje gevonden daterend uit de 19de eeuw. Het werd aangetroffen bij skelet 1 (zie figuur 56). Ook in vlak 3 werd een muntje verzameld, het werd gevonden bij skelet 6. Na het opschonen van het muntje (zie figuur 64) bleek het om 1 cent te gaan. Op het muntje staat een afbeelding van Leopold I, het dateert uit 1862.

Het lijkt er op dat - voor de vlakken I, II en III geldt dit bijna zeker - de skeletten uit de 19de eeuw stammen. Voor vlakken IV en V kan dit niet met zekerheid gezegd worden.

5.4.2.8. Verder onderzoek

Op 62 skeletten werd een basis fysisch-antropologisch onderzoek uitgevoerd door Kaat Maesen, zie resultaten in bijlage. Uit deze skeletten kan echter nog meer informatie afgeleid worden en kan het skeletmateriaal gegevens aanleveren over de demografie en gezondheid van vroegere populaties. De collectie aangetroffen te Vichte is redelijk uniek. Het gaat om een grotendeels 19de-eeuwse collectie uit een plattelandsdorp. Tot op heden zouden uit deze periode alleen collecties van stadscontexten gekend zijn.

6. BESLUIT

In het kader van de geplande aanleg van riolering vlakbij de oude kerk van Sint-Stephanus en Sint-Theodoricus te Vichte (gemeente Anzegem, provincie West-Vlaanderen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv van 19 maart tot 12 april 2012 een archeologische opgraving uit op het terrein. Het onderzoek gebeurde in opdracht van de Persyn nv, hoofdaannemer voor de rioleringswerken. De opgraving werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed, dat op basis van een eerdere prospectie een verdere opgraving oplegde op deze centrale plek in het oude centrum van Vichte, tussen kerk en kasteeldomein.

Er werd een sleuf aangelegd met een lengte van circa 100 meter, ten westen en ten zuiden van de oude kerk. De archeologische overblijfselen konden in drie groepen onderverdeeld worden: funderings – en muurstructuren, grondsporen en menselijke begravingen.

De oudste muurresten gaan terug tot de 17de eeuw. Er werden twee muren gevonden, behorend tot een gebouw waarvan de functie niet duidelijk is. Mogelijk gaat het om een rechthoekig gebouw dat in verband stond met de waterwerking rond het kasteel van Vichte, zoals te zien is in de *Flandria Illustrata*. Andere funderings – en muurresten behoorden tot recentere huizen waarvan de laatste afgebroken werden in 1970. Als laatste muurstructuur kan er nog melding gedaan worden van een grafkelder. Deze bevatte geen skelet en was in de 19de of de 20ste eeuw te plaatsen.

Naast enkele ondateerbare kuilen viel vooral een grachtstructuur op, die zich onder een 17de-eeuwse muur bevond. Deze kende een noordwestelijk-zuidoostelijk verloop en had in doorsnede een V-vorm. De opvulling kon in twee pakketten onderverdeeld worden waarbij de onderste lagen overblijfselen zijn van het dichtslibbingproces. Het bovenste pakket bestond uit zandige lagen. Het weinige aardewerk dat werd teruggevonden plaatst de bovenste vulling eveneens in de 17de eeuw. Vermoedelijk had de gracht aansluiting in het zuiden met de walgracht rond het kasteel. De vraag is hoe lang de gracht in werking is gebleven en of deze gelijktijdig was met de muurresten uit de 17de eeuw. Het kan ook dat de gracht plaats heeft moeten maken voor het gebouwtje uit de 17de eeuw. Hoe dan ook kon de gelijktijdigheid met het gebouw niet worden bewezen.

Hoewel na het vooronderzoek geconcludeerd werd dat het oude kerkhof grotendeels geruimd was, werden binnen de beperkte ruimte van de onderzoekssleuf maar liefst 66

menselijke begravingen opgegraven in vijf niveaus. Alle skeletten hadden een westoost oriëntatie. Er werd heel wat metaal teruggevonden samen met de skeletten: kruisjes van paternosters, muntjes en een hangertje. Alle vondsten samen wijzen richting een 19de-eeuwse begraafplaats. De skeletten werden reeds aan een basis fysisch-antropologisch onderzoek onderworpen. De collectie van deze begraafplaats is interessant omdat de context zich in een plattelandsdorp situeert. In tegenstelling tot stadscontexten is er niet veel referentiemateriaal voorhanden wat betreft het platteland. Interessante pistes voor verder onderzoek met betrekking tot de skeletcollectie zijn bijvoorbeeld: algemene demografie, voedingsgewoontes of ziektes.

Het onderzochte terrein bevatte enkele interessante archeologische structuren, dit rapport is dan ook een aanvulling op de reeds rijk gekende geschiedenis van Vichte en meer bepaald het domein rond het kasteel en de kerk.

7. LITERATUUR

• Uitgegeven bronnen

- Bartels M., 1999, *Steden in Scherven 1. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle, Nederland.
- Blockeel L., 1977, *De Landelijke gemeente 1944-1976*. Vichte, Vichte.
- Blockeel L., 1975, *Van der Vichte. De gemeente, de parochie, de heerlijkheid, het geslacht*, Vichte.
- De Gryse J. & Boncquet T., 2011, *Archeologisch vooronderzoek Kerkdreef (Vichte, gem. Anzegem, prov. West-Vlaanderen)*, Ruben Willaert bvba, Sijslele.
- Despriet Ph., 2004, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte. Adel en status in Westelijk Vlaanderen*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 55, Kortrijk.
- Despriet Ph., 1983 *De Sint-Stefanus en Sint-Theodoricuskerk van Vichte, De Zuidwestvlaamse parochiekerken*, deel 2, pp. 399-408, Kortrijk.
- Hasquin H., 1980, *Gemeenten van België. Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek*, deel. 2, België, p. 1136-1137.
- Santens F. (red.), 1996, *Het geheugen van Vichte. Gedenkboek Leonard Blockeel (24-04-1924 - 06-02-1993)*, Vichte.
- Warlop E., Blockeel L., 1967, "Nova terra que dicitur Vebta". De abdij van Sint-Diederik bij Reims en de oudste geschiedenis van Vichte, in: *De Leiegouw*, 9, p. 5-58.
- X, 2009, *De Grote Atlas Van Ferraris/Le Grand Atlas De Ferraris*, Brussel/Tielt.

• Onuitgegeven bronnen

- Blockeel L., 1965 *De oude parochiekerk van Vichte*, Vichte.
- Du Rang E., 2009, *Graven van religieuzen van de 15de eeuw tot de 18de eeuw in België*, onuitgegeven verhandeling, Gent.

• Internetbronnen

- <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/#>
- <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/dhm/#>

- <http://maps.google.be>
- <http://www.vichte.be>
- <http://www.biologiesite.nl/internetlesskelet.htm>
- http://www.businarias.be/index.php?option=com_content&view=article&id=64%3Axaverianen&catid=15&Itemid=17
- <http://www.vichte.be/index.php/ons-dorp/geschiedenis>
- <http://www.vichte.be/index.php/ons-dorp/het-geheugen-van-vichte/196-een-korporaal-van-napoleon-gekweekt-in-vichte>

8. BIJLAGEN

- Briefwisseling Joseph Lazoe
- Basis fysisch antropologisch onderzoek, door Kaat Maesen
- Situeringsplan
- Zone I – fasering muren
- Coupeplan S10
- Zone II en III – skeletten vlak 1
- Zone II en III – skeletten vlak 2
- Zone II en III – skeletten vlak 3
- Zone II en III – skeletten vlak 4
- Zone II en III – skeletten vlak 5

Bijlage: Briefwisseling Joseph Lazoe⁹

Alexandrie Den 31 auguste 1808

Beminden oncle Ende tante vaeder Ende moeder Broeders Ende suchter (zuster), Ick laete aen UE weten als dat Ick UE Brief van Daeten 13 Junius Geheel wel ontfanghen hebbe, waerbij Jck vernomen hebbe dat UE Nogh Al te saemen In Goede Gezondheijd zijt, Dat Mij veel plezier Doet, Jck laete aen ulieden weten als dat Ick omtrent de twee maenden in het hospitaal gelegen hebbe met de Corssen (koorts), daer of dat Ick bij na er gestorven hebbe. Daer om dat Ick God magh bedancken dat hij mij nog het leven gelaeten heeft...Maer Ick magh het ulieden danckwijten dat Ick nogh leve, want zonder gelt had Ick 'er moeten creperen. Ick heb 'er meer als 25 vlaeminghen zien sterven, bij gebreck dat zij geen gelt en hadden. Ick hebbe oock nogh dickmaels in mijne groote ziekte en droomen gepeijst dat Ick van mijne alderliefde Françoise moiye (tante) opgepast was. Maer ick hebbe mij dickmaels bedrogen gevonden dat mij grootd lijden dede, want zij in het hospital om geen mensch en geven, want zij zijn daer erger opgevoedt als eene beeste, maer doch hebbe Ick nogh het geluck gehad mijn leven te behouden. Maer Ick hope als ick geheel genezen zal zijn, dat Ick met een detachment van 100 mannen zal mogen achter gaen, en wederom bij mijnen Commandant secretaeris worden, gelijk Ick van te vooren was. Wij zijn in Alexandrien maer meer met 300 mannen van ons Regiment, en dat zijn al mannen dien ziek in het hospitaal gelegen hebben. (zijn regiment is op dat ogenblik in Spanje)

Aan het einde van de brief schrijft hij: Gij lieden moet mij verexcuseren om dat wat slicht geschreven is want Ick nogh in mijn haek niet en ben. Waer mede blijve, Ued. Ootmoedighen dienaer ende vriend. J. Lazoe caporal

⁹ <http://www.vichte.be/index.php/ons-dorp/het-geheugen-van-vichte/196-een-korporaal-van-napoleon-gekweekt-in-vichte>

Basis fysisch antropologisch onderzoek – Vichte

Inleiding

Onderstaande tekst belicht de resultaten van het onderzoek van 62 skeletindividuen afkomstig van de Kerkdreef te Vichte. Deze resten dateren van de 19de eeuw na Christus. Basis fysisch antropologisch onderzoek omvat het inventariseren van de resten in een osteologisch inventaris, de bepaling van het geslacht, de toekenning van een sterfteleeftijd in een leeftijdsklasse en de berekening van de lichaamslengte. De berekening van de lichaamsbouw, de studie van het gebit en de bijzondere skeletgegevens, zoals de anatomische varianten en de pathologische aandoeningen zijn tijdsintensief en vormen het voorwerp van een meer uitgebreide studie. Zij komen niet aan bod in dit basisrapport.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Monument Vandekerckhove N.V. De selectiemethode van de skeletindividuen en de reikwijdte van het antropologisch onderzoek zijn bepaald door Kim Quintelier (OE) en Sam De Decker (OE).

Voordat de resultaten worden toegelicht in hoofdstuk II, wordt uitgelegd welke methoden zijn gebruikt (hoofdstuk I).

I. Methodiek

ALGEMEEN

De mate waarin biologische informatie kan worden afgeleid van het skelet is sterk afhankelijk van de **volledigheid** van het onderzochte skelet en van de **kwalitatieve preservatie** van de beenderen. Een volwassen skelet bestaat uit meer dan 200 beenderen die in vele gevallen niet allemaal bewaard zijn gebleven¹. De volledigheid van een skelet wordt weergegeven in een osteologisch inventaris. Hierin wordt het volledige skelet onderverdeeld in tien zones, elk bestaande uit verschillende beenderen. Elke zone wordt op aan- of afwezigheid gescoord. Vervolgens wordt dit gegeven in verband gebracht met een ideale situatie waarin alle zones bewaard zouden zijn gebleven. Deze zones zijn: het schedeldak (*calvaria*), het aangezicht (*facies*), de onderkaak (*mandibula*), de wervelkolom (*columna vertebralis*), de borstkas (*thorax*), het bekken (*pelvis*), de bovenste ledematen (*membra superiora*), de handen (*ossa manus*), de onderste ledematen (*membra inferiora*) en de voeten (*ossa pedis*). Er dient te worden opgemerkt dat bij de beoordeling van de aanwezigheid van het bot geen rekening wordt gehouden met de volledigheid ervan of de graad van fragmentatie. De volledigheid van het bot wordt gecodeerd volgens een score 1, 2 of 3. Een been met score '1' betekent dat meer dan 75% van het van het been is bewaard, bij de score '2' is tussen de 75% en 25 % van het been bewaard en bij de score '3' is minder dan 25% van het been bewaard. Op deze manier kan het Minimal Number of Individuals (MNI) vrij eenvoudig worden bepaald. Het MNI is het minimaal aantal personen dat de collectie van beenderen telt. Dit wordt bepaald op basis van de aanwezigheid van twee gelijke beenderen².

Bij de beoordeling van de preservatie van de bewaarde beenderen wordt de kwaliteit van de aanwezige beenderen geëvalueerd. Tal van destructieve processen, zoals verstoring van het graf en chemische reacties in de ondergrond zorgen voor *post mortem*³-verwerking, verkleuring en andere vormen van beschadiging aan het skelet⁴. De bewaringstoestand wordt beoordeeld met het blote

¹ Een volwassen individu telt normaliter 206 beenderen.

² WHITE & FOLKENS, 2000, p. 291-292.

³ Na het intreden van de dood.

⁴ HAGLUND & SORG, 1997, p.13-26.

oog (*macroscopisch*) en wordt uitgedrukt in termen van 'slecht', 'goed' of 'matig'. Er is geoordeeld dat een skelet 'goed' is bewaard indien het botoppervlak van de aanwezige beenderen weinig tot geen *post mortem* verwerking en afschilfering vertonen. Het aantal *post mortem* breuken zijn beperkt en de meerderheid van de lange beenderen zijn nog volledig intact. Bij 'goed' bewaarde resten zijn bijna alle metrische en non-metrische vaststellingen mogelijk. De beenderen die 'matig' bewaard zijn vertonen een aanzienlijke graad van *post mortem* verwerking en afschilfering van het botoppervlak en vertonen een hoge frequentie aan *post mortem* breuken. 'Matig' bewaarde resten belemmeren niet alleen de mogelijkheid om veranderingen (al dan niet van pathologische aard) op het botoppervlak waar te nemen. Ze reduceren ook de metrische informatie die kan worden afgeleid van de beenderen doordat slechts een beperkt aantal beenderen intact zijn (cfr. lichaamslengte, schedelvorm...). 'Slecht' bewaarde beenderen zijn beenderen waarbij de *post mortem* afschilfering en verwerking bijna alle observaties op het botoppervlak onmogelijk maken en waarbij de hoge graad aan *post mortem* fragmentatie nagenoeg alle metingen op de beenderen verhinderen.

Na de beoordeling van de volledigheid van het skelet en de kwaliteit van de bewaarde beenderen kan het biologische profiel van de resten worden bestudeerd. In wat volgt, wordt nader ingegaan op de verschillende aspecten van dit profiel en wordt uitgelegd welke methodes daarvoor zijn gebruikt.

1.1. Geslachtsbepaling

De bepaling van het geslacht is gebaseerd op de macroscopische beoordeling⁵ van geslachtsspecifieke anatomische kenmerken op het bekken (*pelvis*), en het *cranium*⁶. Samen staan deze technieken garant voor 98% accuraatheid bij de geslachtsdeterminatie⁷. Aan elk van deze geslachtsvariërende kenmerken wordt een seksualisatiegraad toegekend volgens de methode ontwikkeld door Maat, Panhuysen en Mastwijk⁸. De scores per kenmerk variëren binnen een interval van -2 (zeer vrouwelijk) tot +2 (zeer mannelijk) en worden vermenigvuldigd met de gewichtsscore van dat kenmerk. Vervolgens worden de beoordeelde kenmerken bij elkaar opgeteld (of afgetrokken) en gedeeld door de som van de gewichtsscores. Hoe meer anatomische geslachtskenmerken kunnen worden beoordeeld, hoe meer accuraat de geslachtsdeterminatie is. Bij het bekken zijn maximum 10 kenmerken te beoordelen, met een maximum gewicht van 19. Bij de schedel zonder onderkaak maximum 11 kenmerken met een maximumgewicht van 24. Aansluitend worden enkele osteometrische technieken toegepast met behulp van een schuifpasser. Hierbij wordt de gemeten waarde vergeleken met standaardwaarden die algemeen gelden als vrouwelijk of mannelijk. Meer bepaald worden de maximale verticale diameter van de opperarmkop (*caput humeri*) en de maximale verticale diameter van de dijbeenkop (*caput femoris*) gemeten⁹. Alle metingen gebeuren steeds ter ondersteuning van het morfologisch bepaalde geslacht. Ze zijn op zich nooit afdoende om een definitief geslacht toe te kennen aan een individu maar kunnen enkel een indicatie geven van de mogelijke sekse. Bij voorkeur worden zo veel mogelijk methoden toegepast om een zo accuraat mogelijk resultaat te verkrijgen. Bij afwezigheid of fragmentatie van de schedel en/of het bekken wordt het geslacht als onmogelijk (niet mogelijk, NM) te bepalen beoordeeld. Bij individuen met weinig of geen geslachtsspecifieke kenmerken op het bekken en/of *cranium* wordt het geslacht als onbepaalbaar (ONBEP) beoordeeld.

⁵ De macroscopische beoordeling gebeurt met het 'blote' oog.

⁶ Het *cranium* is de schedel zonder onderkaak.

⁷ MAYS & COX, 2006, p. 117-130, FRANCE, 1998, p.163-168; KROGMAN & ISÇAN, 1986; ST. HOYME & ISÇAN, 1989, p. 53-93.

⁸ MAAT & MASTWIJK, 2007. p. 7-9.

⁹ De wijze waarop de *caput femoris* en de *caput humeri* worden gemeten staat omschreven in BUIKSTRA & UBELAKER, 1994, p. 80-83.

1.2. Bepaling van de sterfteleeftijd

De bepaling van de sterfteleeftijd houdt in dat een biologische leeftijd aan het skelet wordt toegekend. Hoe jonger het individu, hoe meer accuraat de leeftijd kan worden geschat omdat de ontwikkelingsfasen goed gedocumenteerd zijn¹⁰. Bij biologisch minderjarige individuen (*subadulten*, <20 jaar) wordt de leeftijd bepaald op basis van de gebitsmineralisatie en -eruptie, de algemene verbening of *ossificatie* van het gehele skelet, de sluiting van de groeischijven van de lange pijpbeenderen of *epifysen*, alsook op basis van de lengtegroei van de lange pijpbeenderen¹¹. De leeftijdschatting van de volwassenen (*adulten*, >20 jaar) is gebaseerd op waargenomen degeneratieve veranderingen op het gehele skelet. Er wordt met name gedetailleerd gekeken naar de mate van slijtage van de tanden (*molar wear*)¹² en het bekken (*pelvis*). Slijtage van het bekken omvat veranderingen aan de schaamvoeg (*facies symphysialis*)¹³ en aan het gewrichtsooppervlak van het darmbeen (*facies auricularis*)¹⁴.

De biologische ouderdom van een skelet en de kalenderleeftijd van het individu stemmen echter niet noodzakelijk overeen. Niettegenstaande een relatie bestaat tussen beide, loopt deze relatie niet altijd parallel¹⁵. Voedingsgewoontes, aanleg, arbeid, omgevingsfactoren en verscheidene ziektes zorgen ervoor dat de schatting van de fysiologische leeftijd meestal een over- of onderschatting is van de werkelijke leeftijd¹⁶. Net zoals bij de geslachtsbepaling worden ook bij de leeftijdsbepaling zo veel mogelijk leeftijdsindicatoren in overweging genomen om de meest accurate leeftijdsbepaling te verkrijgen. Op basis van deze indicatoren worden volwassenen (>20 jaar) onderverdeeld in leeftijdsgroepen (20 tot 40 jaar en 40 tot 60 jaar). Eénmaal een individu ouder is dan 60 jaar, laten de gehanteerde fysisch antropologische methodes geen verder afbakening toe. Deze personen worden ondergebracht in de groep 60+ jaar. Individuen waarbij de bewaringstoestand van de beenderen té slecht is of waarbij de elementaire skeletonderdelen afwezig zijn om een leeftijdsinterval toe te kennen, worden ondergebracht in de categorie 20+ jaar of 40+ jaar.

1.3. Bepalen van de lichaamslengte

De lichaamslengte is berekend aan de hand van Trotter's formules¹⁷. Deze techniek gaat uit van een causaal verband tussen de lengte van de ledematen en de totale lengte van een individu¹⁸. Omdat de relatie tussen de lengte van de lange pijpbeenderen en de reële lengte van een individu niet perfect is, moeten standaard deviaties (SD)¹⁹ worden opgeteld en afgetrokken van de berekende lengte om zo tot een aanvaardbare marge te komen. Bij deze studie zijn geen leeftijdscorrecties toegepast op de berekende lichaamslengtes²⁰. Gezien Trotter's formules variëren naargelang het toegekende geslacht moet het geslacht gekend zijn voordat de lichaamslengte kan worden berekend.

¹⁰ SCHEUER & BLACK, 2000.

¹¹ O.c.

¹² BROTHWELL, 1981, p.71-72.

¹³ TODD, 1920, p.467-470.

¹⁴ LOVEJOY *et al.*, 1985, p.15-28; OSBORNE *et al.*, 2004, p.1-7.

¹⁵ ACSADI & NEMESKERI, 1970, p. 103; SCHEUER & BLACK, 2000, p.7.

¹⁶ WHITE & FOLKENS, 2000, p. 341.

¹⁷ TROTTER, 1970, p. 71-83.

¹⁸ BYERS, 2002, p. 240-245.

¹⁹ Standaard Deviatie is een maat uit de statistiek die de spreiding van kenmerken weergeeft van een normaal verdeling (Gaus Curve). Bij een normale verdeling geldt dat 68,2% van alle waarden 1 standaarddeviatie van het gemiddelde liggen en dit zowel rechts (plus) als links (min).

²⁰ De lichaamslengte neemt gemiddeld af vanaf 30 jaar ten gevolge van compressie van het kraakbeen tussen de gewrichten.

Hoofdstuk II: Resultaten

Tabel 1 (*in bijlage*) geeft een overzicht van de basis demografische gegevens. Hierin is een kolom 'opmerkingen' opgenomen. Deze kolom bevat niet alleen informatie over de kwalitatieve bewaringstoestand van het skelet maar somt ook een aantal vaststellingen op die van belang kunnen zijn voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Hierbij dient te worden benadrukt dat de vaststellingen in verband met de opgemerkte pathologieën niet exhaustief zijn maar enkel de sleutels wil aanreiken voor verder antropologisch onderzoek. Gezien het voorwerp van deze studie beperkt is tot de basis antropologische vaststellingen (geslacht, leeftijd, lichaamslengte) wordt geen verdere duiding geven over de vermelde ziekten.

2.1. De preservatie van de beenderen

Figuur 1 (*in bijlage*) geeft een grafische voorstelling van de volledigheid van de skeletten. Volledigheidshalve is er per individu (nummer) een osteologisch inventaris opgenomen in de bijlagen.

Van de collectie beenderen zijn 497 anatomische zones geteld van de 620 zones die men in ideale omstandigheden zou verwachten (62 skeletten verdeeld over 10 zones). Bij meer dan de helft van de skeletten (N= 35) zijn van alle 10 anatomische zones skeletonderdelen bewaard.

De best bewaarde zones zijn deze van borstregio (*thorax* - 85%), de wervelkolom (*columna vertebralis* - 85%), de bovenste ledematen (*membra superiora* - 85%), en de onderste ledematen (*membra inferiora* - 85%). Onderdelen van het aangezicht (*facies*) en de onderkaak (*mandibula*) zijn het minst bewaard (in beide gevallen 71%).

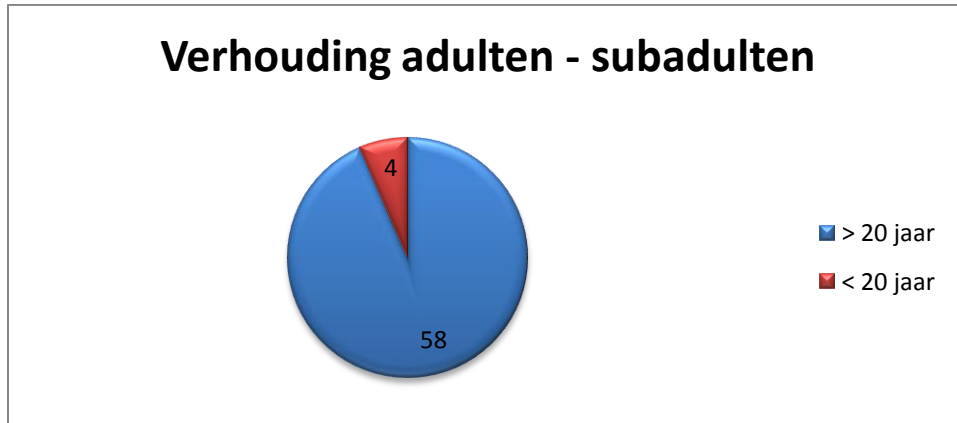
Globaal gezien kan de kwaliteit van de beenderen worden omschreven als 'goed bewaard'. Bij 34 van de 62 skeletten (55%) van de skeletten is de kwalitatieve bewaringstoestand beoordeeld als 'goed', bij 20 van de 62 skeletten (32%) als 'matig' en bij 8 van de 62 (13%) als 'slecht' (zie tabel 1).

2.2. De geslachtsverdeling

Er is enkel een definitief geslacht toegekend aan de volwassenen (>20 jaar). Bij de niet-volgroeide individuen (<20 jaar) zijn de typische geslachtskenmerken nog niet voldoende ontwikkeld en zouden deze onbetrouwbare resultaten opleveren (zie *supra*). Figuur 2 geeft een grafische voorstelling van het aantal biologisch volwassenen (*adulten*) ten aanzien van het aantal biologisch minderjarigen (*subadulten*). Uit dit diagram valt af te lezen dat van de 62 individuen die deze skeletpopulatie telt, 58 individuen volwassen zijn en 4 individuen biologisch minderjarig zijn. Dit betekent de *subadulten* met 6% sterk ondervertegenwoordigd zijn op dit grafveld. Het disproportioneel aantal kinderen op archeologische onderzochte begraafplaatsen is een gekend fenomeen in de *paleodemografie*. Mogelijke verklaringsgronden voor deze discrepantie worden gevonden in de structuur van het kinderlijk botmateriaal (i.e. fragiel) en hun snelle decompositie in de bodem. Kinderbeenderen worden bovendien minder gemakkelijk herkend en worden soms verward met dierlijke resten of vermengd met de beenderen van een volwassene. Voorts worden kinderen vaak begraven op speciaal daartoe gereserveerde plaatsen (die misschien niet zijn aangesneden tijdens de archeologische opgraving). Daartegenover staat dat de kleine kisten ook wel werden gebruikt als

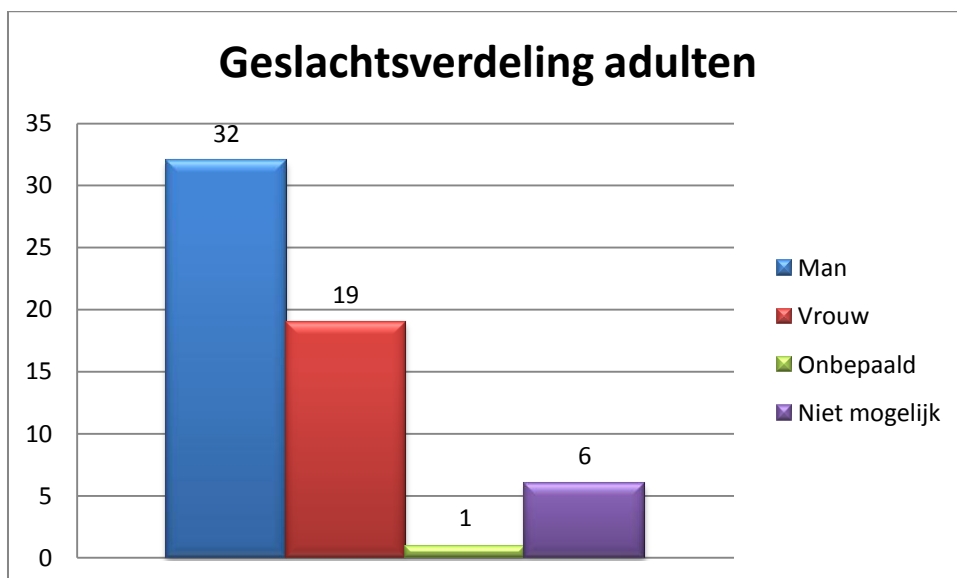
'opvulling' van een ander graf of begraven op plaatsen waar geen ruimte meer was voor een volwassen kist maar waar wel nog een kinderkistje in paste²¹.

Figuur 2: Verhouding *adulten*- *subadulten*

Figuur 3 geeft een grafische voorstelling van de geslachtsverdeling bij de volwassenen (>20 jaar) (*adulten*). Bij 51 van de 58 volwassenen kan het geslacht worden bepaald. Bij 1 individu is het geslacht onbepaalbaar (SK4). Deze persoon vertoont geen uitgesproken mannelijke of vrouwelijke kenmerken op het bekken en/of *cranium*. Ook de afmetingen genomen aan het dijbeen (*femur*) zijn intermediair (noch typisch vrouwelijk noch typisch mannelijk) en laten dus geen uitspraak toe over een mogelijke sekse. Bij 6 individuen is het niet mogelijk (NM) om een geslacht te bepalen (SK 21, 32, 58, 16, 15, 14) omdat het bekken en/of *cranium* té slecht bewaard zijn om nog tot een betrouwbare geslachtsbepaling te komen.

Figuur 3: Geslachtsverdeling *adulten*

²¹ CHAMBERLAIN, 2006, pp.104-105; MAAT *et al.*, 1998, p.6.

De volwassen populatie is samengesteld uit 32 mannen (63%) en 19 vrouwen (37%). Dit geeft een man-vrouw ratio van 1.7 op 1. Dit betekent dat er binnen dit grafveld een ongelijke verhouding is tussen het aantal mannen en vrouwen. De ondervertegenwoordiging van vrouwen kan niet op een toeval berusten. Mogelijks kunnen historische bronnen (archieven, begrafenisregisters...) een verklaring geven voor de ongelijke verdeling van beide geslachten.

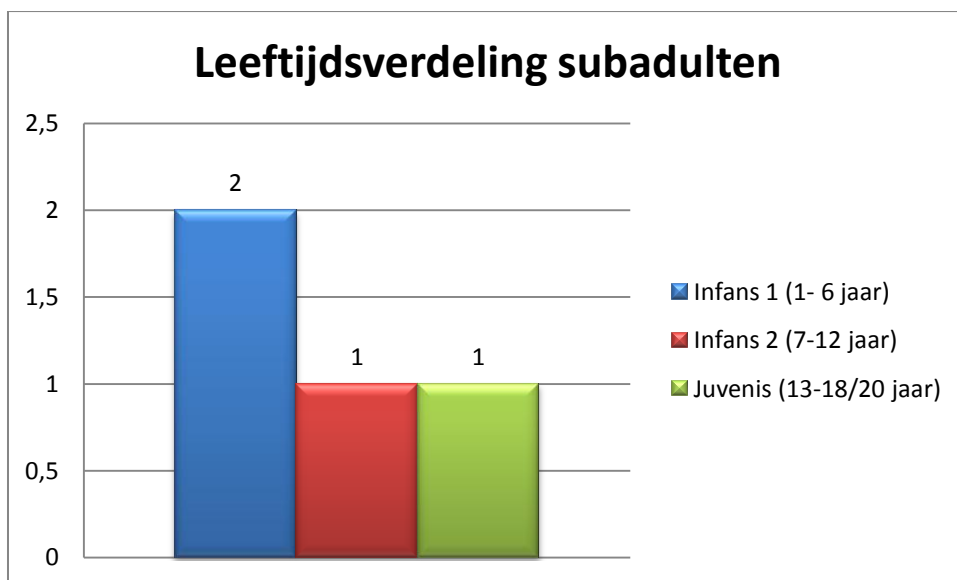
2.3. De Leeftijdsverdeling

De leeftijdsbepaling van de *subadulte* en de *adulte* personen is gebaseerd op de aangehaalde methodes in hoofdstuk 1.

Subadulten (<20 jaar)

Figuur 4 geeft een overzicht van de verschillende aanwezige leeftijdsgroepen bij de *subadulten*.

Figuur 4: Leeftijdsverdeling *subadulten*

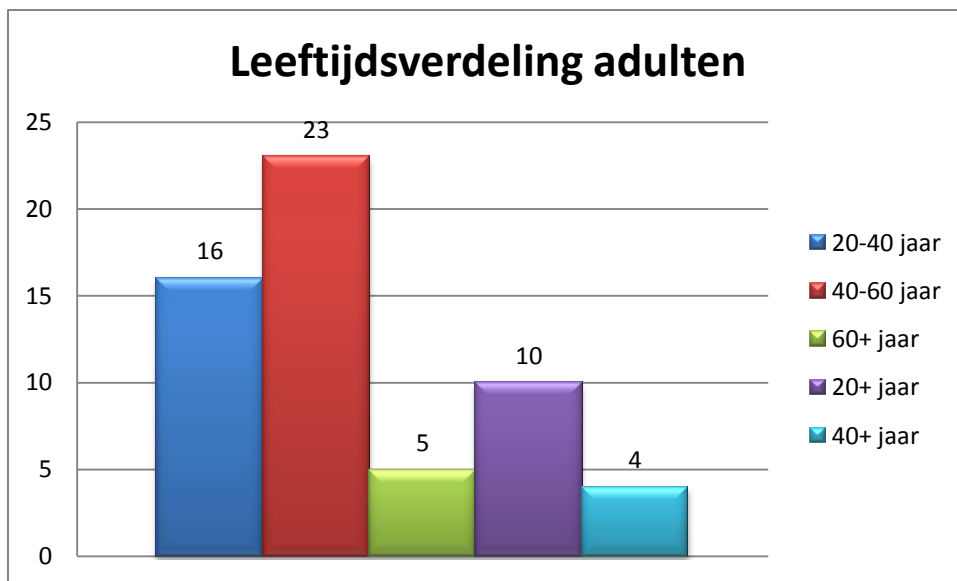

Vier *subadulten* zijn overleden vóór de leeftijd van 20 jaar (infans I: 2 + infans II: 1 + juvenis: 1). Hiervan zijn 3 kinderen gestorven voor de leeftijd van 13 jaar en 2 voor de leeftijd van 7 jaar.

Adulten (>20 jaar)

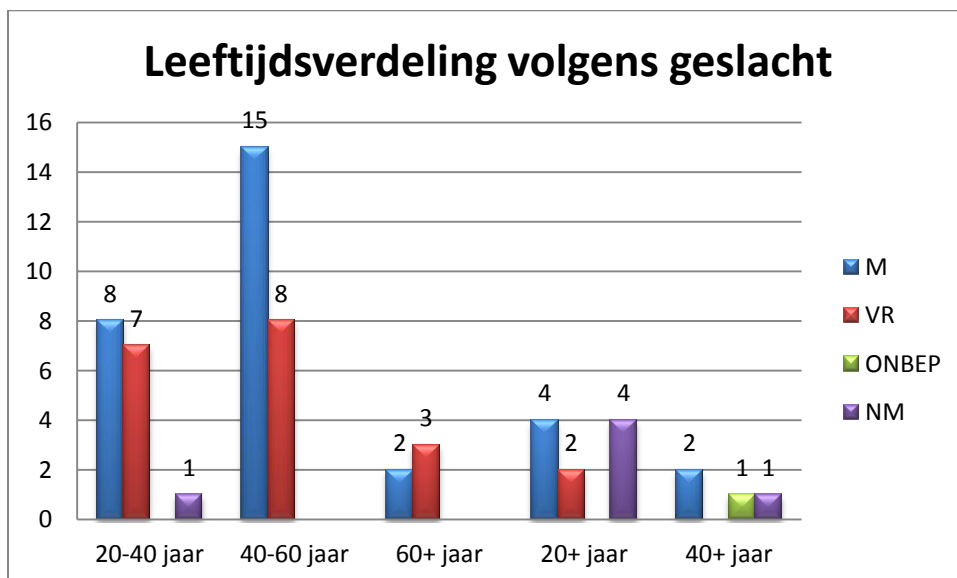
De algemene leeftijdsverdeling van de *adulten* wordt weergegeven in Figuur 5 en gespecificeerd volgens geslacht in Figuur 6.

Figuur 5: Leeftijdverdeling *adulten* (M, VR, ONBEP, NM)

Van de 58 volwassenen zijn 16 individuen tussen de 20 en de 40 jaar oud geworden, 23 tussen de 40 en de 60 jaar en 5 personen zijn overleden op een leeftijd van 60+. Bij 14 individuen is de bewaringstoestand van de beenderen té slecht of zijn de elementaire skeletonderdelen afwezig om ze te kunnen categoriseren in een leeftijdsgroep. Van deze personen kan wel worden gezegd dat zij minstens de volwassen leeftijd (20+ jaar) (N= 10) of middelbare leeftijd (>40 jaar) (N=4) hebben bereikt op het ogenblik van overlijden.

Figuur 6: Leeftijdverdeling *adulten* volgens geslacht (M,VR, ONBEP, NM)

De leeftijdscategorie van 20 tot 40 jaar is samengesteld uit 8 mannen en 7 vrouwen. Bij 1 persoon (SK32) kan geen geslacht meer worden bepaald (NM). De leeftijdsgroep van 40 tot 60 -jarigen betreft 15 mannen en 8 vrouwen. Twee mannen en 3 vrouwen zijn ouder dan 60 jaar geworden. De meerderheid van de mannen én de vrouwen is dus overleden tussen de 40 en de 60 jaar.

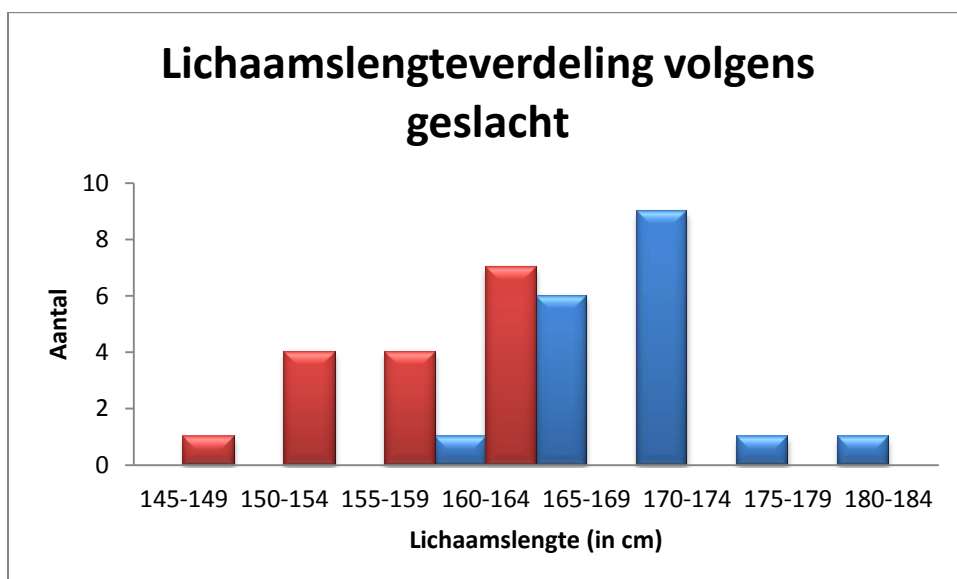
2.4. Lichaamslengte

Tabel 1 (*in bijlage*) geeft een overzicht van de basis demografische gegevens. Naast de geslachts- en leeftijdsbepaling, zijn hierin ook de berekende lichaamslengtes opgenomen.

Om een uitspraak te kunnen maken over de *gemiddelde* lengte van een onderzoeksgroep moet telkens hetzelfde pijpbeen worden gebruikt. De reden hiervoor is omdat de regressieformules die worden gebruikt voor de lichaamslengteberekening verschillen naargelang het bot dat wordt aangewend. Binnen de antropologie gaat de voorkeur uit naar het dijbeen (*femur*) voor de lichaamslengteberekening en dit vanwege zijn hoge correlatie met de reële lichaamslengte. Gezien de geslachtsbepaling bij minderjarigen een té lage validiteit heeft en de regressieformules voor de lichaamslengteberekeningen ook bij hen variëren naargelang het toegekende geslacht, is afgezien van de berekening van de lichaamslengtes. Volledigheidshalve is de (gemiddelde) lengte van het intacte pijpbeen wel opgenomen in de overzichtstabel (zie kolom opmerkingen).

Figuur 7 geeft de lichaamslengteverdeling weer volgens geslacht. Van de 32 gedetermineerde mannen kan bij 20 mannen de *femur* worden gebruikt voor de berekening van de gemiddelde lengte. Deze mannen zijn gemiddeld 170,35 cm \pm 3,27 groot. De kleinste man was 162,20 cm (SK51) en de grootste man 181,84 cm (SK3). Van de 19 aanwezige vrouwen is de *femur* bij 16 vrouwen intact. Hun gemiddelde lengte bedraagt 157,21 cm. De kleinste vrouw was 144,75 cm (SK46) groot en de grootste 164,39 cm (SK42). Het lichaamslengteverschil tussen beide geslachten bedraagt circa 13 cm.

Figuur 7: Lichaamslengteverdeling volgens geslacht (M, VR)

Hoofdstuk III: Conclusie

De onderzochte kerkhofpopulatie van Vichte is samengesteld uit 4 *subadulten* (< 20 jaar) en 58 *adulten* (>20 jaar) waaronder 32 mannen en 19 vrouwen. Van één volwassen individu kan het geslacht niet met zekerheid worden bepaald (ONBEP) en van 6 volwassen personen is het niet meer mogelijk om het geslacht te bepalen (NM). De meerderheid van de mannen en de vrouwen is

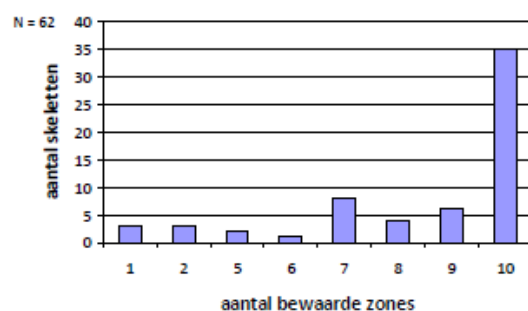
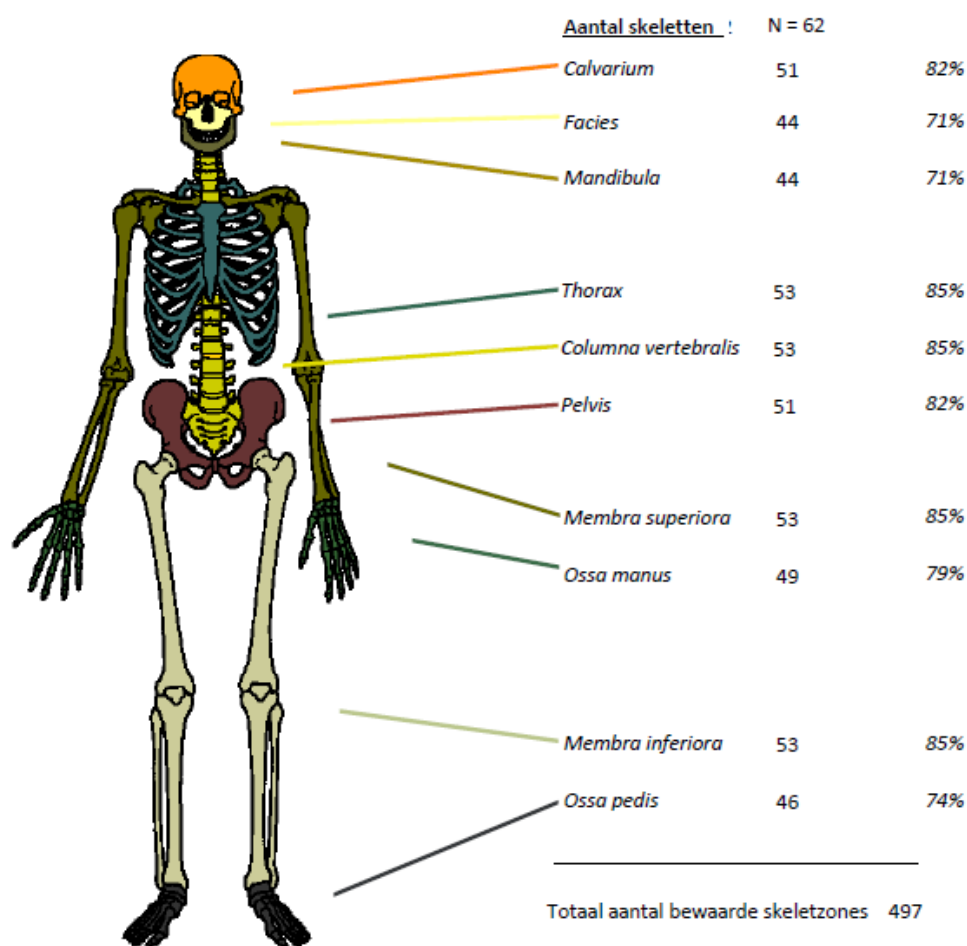
overleden tussen de leeftijd van 40 en de 60 jaar. De gemiddelde staande lichaamshoogte van de mannen bedraagt 170,35 cm en van de vrouwen 157,21 cm.

De resultaten van dit onderzoek moeten worden gezien in het licht van een aantal statistische tekortkomingen die de demografische opbouw van deze onderzoeksgroep kenmerken. De ondervertegenwoordiging van het aantal *subadulten* (N= 4) geeft een vertekend beeld en laat zelfs geen enkele besluitvorming toe op vlak van de kindersterfte. Voorts is er een overgewicht aan mannen in vergelijking met het aantal vrouwen. Mogelijks kan onderzoek van de geschiedkundige bronnen een verklaring geven voor de lage frequentie van *subadulten* en de ongelijkmatige geslachtsverdeling op het grafveld.

Dit basisrapport laat verder geen uitspraken toe over de levenskwaliteit (of levensstandaard) en de algemene gezondheidsstatus van deze leefgemeenschap. Hiertoe is verder onderzoek naar de pathologische aandoeningen, de gebitsstatus alsook een populatievergelijkend onderzoek aangewezen. Opvallende vaststellingen van pathologische aard zijn opgenomen in de overzichtstabel en kunnen gehanteerd worden als selectiecriteria voor een uitgebreid fysisch antropologisch onderzoek.

Figuur 1: Kwantitatieve bewaringstoestand van de Vichtse skeletten

Verdeling van bewaarde skeletzones (Vichte)

Tabel 1: basis demografische gegevens

IND NR	SK NR	WP	VLAK	MNI	GESLACHT	LEEFTIJDGROEP	LICHAAMSLENGTE (IN CM)	SD	OPMERKINGEN
560	38	2	4	2	VR	20-39	152,28	3,72	>75% het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen minimale PM-fragmentatie en geen PM-verwering, blauwgroene verkleuring aanwezig; alle lange beenderen zijn intact; bekken en schedel (met gebitselementen) zijn bewaard; pathologie: SN.
559	65	3	3	1	VR	40-59	162,05	4,24	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: beenderen zijn broos en vertonen PM-fragmentatie en PM-verwering, schade aan de uiteinden van de meeste lange beenderen; slechte bewaringstoestand bekken en schedel (geen gebitselementen bewaard); pathologie: botvorming <i>os mastoidea</i> R, O-benen (<i>femur</i> R-L), <i>osteochondrosis dissecans femur</i> R-L.
551	43	3	1	1	M	40-59	171,37	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen geen PM-fragmentatie en geen PM-verwering, blauwgroene verkleuring aanwezig; bijna alle lange beenderen zijn intact; bekken en schedel (met gebitselementen) zijn bewaard; pathologie: EP, pOA.
508	1	2	2	1	VR	20-39	155,86	3,72	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: beenderen zijn hard en vertonen minimale PM-fragmentatie en geen PM-verwering; bijna alle lange beenderen zijn intact; schedel is niet gewassen (gebitselementen aanwezig), bekken is aanwezig; pathologie: os navicularis links heeft een afwijkende vorm (vergroeiing met <i>calcaneus</i> ?)
561	50	2	5	2	ONBEP	7-8	.	.	25-75% van het skelet is bewaard (apart verpakt bij SK 1); goede bewaringstoestand: geen PM-verwering en bijna alle lange beenderen zijn intact; bekken en schedel (met gebitselementen bewaard); pathologie: /. Gemiddelde lengte <i>femur</i> : 26,15 cm
534	42	3	2	1	VR	50-69	164,39	3,72	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: geen PM-verwering en minimale PM-fragmentatie; bijna alle lange beenderen zijn intact, bekken is bewaard en van de schedel zijn enkel fragmenten bewaard (zonder gebitselementen); pathologie: /.
535	22	2	3	2	ONBEP	2-6	.	.	<25% van het skelet is bewaard; enkel schedel aanwezig (met gebitselementen); pathologie: /.
536	48	3	1	1	M	60+	168,72	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: geen PM-verwering en minimale PM-fragmentatie; meeste lange beenderen zijn intact; bekken en schedel zijn onvolledig bewaard (geen gebitselementen aanwezig); pathologie: EP, VO, (DISH?), degeneratie grote gewrichten.
554	39	2	5	1	M?	40+	175,51	3,67	25-75% van het skelet bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos, vertonen PM-verwering en minimale PM-fragmentatie; bijna alle lange beenderen zijn intact; enkel linker bekkenheft bewaard (geen schedel aanwezig); pathologie: EP, dislocatie rechter heup?
552	45	3	4	1	VR	20-39	160,31	3,72	25-75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: minimale PM-fragmentatie en geen PM-verwering; bijna alle lange beenderen zijn intact bewaard; blauwgroene verkleuring aanwezig; pathologie: EP, stress markers, groeistoornis <i>falangen</i> .
553	51	3	2	1	M	40-59	162,2	3,27	25-75% van het skelet is bewaard, goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen minimale PM-fragmentatie en PM-verwering; bekken is bewaard en schedel is afwezig; pathologie: VO, EP.
558	4	2	2	1	ONBEP	40+	.	.	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-verwering en minimale PM-fragmentatie; blauwgoene verkleuring van de beenderen aanwezig; bijna alle lange beenderen zijn intact, van het bekken is enkel het <i>sacrum</i> bewaard, schedel (gebitselementen aanwezig) is aanwezig maar niet gewassen; pathologie: VO, vOA, stress markers, reactieve botveranderingen <i>metatarsalia</i> (rechts).
557	56	3	2	2	M	20-39	173,63	3,27	>75% van het skelet is bewaard: goede bewaringstoestand: minimale PM-fragmentatie en geen PM-verwering; bijna alle lange beenderen zijn intact; bekken en schedel zijn bewaard (schedel is niet gewassen); pathologie: stress markers, geconcentreerde poreuze destructie op ventrale zijde van verschillende ribben.
525	35	2	4	1	M	40-59	184,26	4,05	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand van de beenderen: de beenderen zijn hard maar vertonen aanzienlijke graad van PM-fragmentatie en minimale PM-verwering; blauwgroene verkleuring van de beenderen aanwezig; enkel <i>humerus</i> R-L, <i>radius</i> R-L, <i>ulna</i> R-L zijn intact; schedel (met gebitselementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: EP, VO, linker enkel mogelijk verstuikt, mogelijke congenitale afwijking linker en rechter heup, ernstige graad van degeneratie van rechter schouder.
530	41	3	2	2	VR	40-59	163,64	3,72	25-75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard, vertonen bijna geen PM-fragmentatie en geen PM-verwering; alle lange aanwezige lange beenderen zijn intact; schedel is afwezig, bekken is bewaard; pathologie: EP, <i>periostitis</i> .

528	55	3	1	1	M	20-39	NM	.	25-75% van skelet bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen minimale PM-ververing en PM-fragmentatie; blauwgroene verkleuring aanwezig; geen enkel van de lange beenderen is intact; schedel (met gebitselementen) is bewaard, enkel rechter bekkenhelft bewaard; pathologie: /
529	5	2	2	1	M	40-59	172,32	3,27	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-ververing en minimale PM-fragmentatie; bijna alle lange beenderen zijn intact; schedel en bekken zijn bewaard (schedel is niet gewassen); pathologie: EP, VO, scoliose, ankylose van verschillende wervels en wervelfacetten (geen polijsting opgemerkt); pOA.
522	20	2	3	1	M	40-59	169,84	3,67	75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen PM-ververing en PM-fragmentatie; lichaamslengte kan worden berekend obv <i>tibia</i> R (of <i>ulna</i> R en <i>radius</i> R), andere aanwezige lange beenderen zijn gefragmenteerd; blauwgroene verkleuring aanwezig; rechter bekkenhelft en schedel (zonder gebitselementen) zijn aanwezig; pathologie: EP, degeneratie wervelkolom en <i>metatarsalia</i> , calcificatie <i>cricoid</i> .
548	52	3	2	1	M	40-59	167,65	3,27	>75% van skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen minimale PM-fragmentatie en geen PM-ververing; blauwgroene verkleuring aanwezig; bijna alle lange beenderen zijn intact; schedel (zonder gebitselementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: EP, VO, vOA, degeneratie grote gewrichten, calcificatie ribuiteinden, <i>periostitis</i> .
549	28	2	4	1	VR	20-39	150,92	3,72	25-75% van skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen geen PM-ververing, PM-fragmentatie wel aanwezig; bekken en schedel (zonder gebitselementen) zijn aanwezig; pathologie: /
524	8	2	1	2	M	20-39	172,08	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen een minimale PM-fragmentatie en geen PM-ververing, zwartgroene verkleuring aanwezig; bijna alle lange beenderen zijn intact; bekken en schedel (met gebitselementen) zijn aanwezig; pathologie: EP, stress markers, fractuur <i>patella</i> L.
527	13	2	3	2	VR	20-39	154,63	3,72	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen minimale PM-ververingen geen PM-fragmentatie; alle lange beenderen zijn intact; de schedel (met gebitselementen) is ongewassen, bekken is aanwezig; pathologie: <i>periostitis</i> .
538	24	2	3	2	VR	20-39	154,14	3,72	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen geen PM-ververing en PM-fragmentatie, blauwgroene verkleuring aanwezig; bekken is bewaard, schedel (met gebitselementen) is volledig gefragmenteerd; pathologie: fractuur <i>ulna</i> R, <i>radius</i> R, scoliose (R), ossificatie C5,C6, afwijkende vorm <i>fibula</i> R-L (<i>tibia</i> R-L: geen abnormale buiging opgemerkt).
539	46	3	3	1	VR	60+	144,75	3,72	25-75% van het skelet is bewaard; slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-ververing en PM-fragmentatie, niet alle lange beenderen zijn intact; bekken is aanwezig (schedel is afwezig); pathologie: EP, degeneratie wervelkolomen en grote gewrichten, erg klein gestalte (congenitale afwijking?).
540	23	2	3	2	M	20-39	170,89	3,27	25-75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen PM-fragmentatie en geen PM-ververing; niet alle lange beenderen zijn intact; linker bekkenhelft is aanwezig; <i>mandibula</i> (met gebitselementen) aanwezig; pathologie: <i>periostitis</i> .
523	11	2	2	1	VR	40-59	161,05	3,72	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen PM-ververing en minimale PM-ververing; bekken en schedel (met gebitselementen) zijn bewaard; alle lange beenderen zijn intact; pathologie: EP.
520	18	2	2	1	M	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard, enkel schedel is aanwezig (zonder gebitselementen); goede bewaringstoestand: schedel is volledig intact; pathologie: /.
521	31	2	3	1	M?	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard, enkel schedel is aanwezig (1 los gebitselement aanwezig); matige bewaringstoestand: schedel is gefragmenteerd en ongewassen; pathologie: /.
519	9	2	1	2	ONBEP	12-17	.	.	>75 % van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard vertonen PM-fragmentatie en geen PM-ververing; bekken en schedel (met gebitselementen) zijn aanwezig; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: /. Gemiddelde lengte <i>femur</i> : 34,7 cm.
102	40	3	1	2	M?	40-59	171,17	4,05	25-75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-fragmentatie en minimale PM-ververing; <i>humerus</i> L is enige intacte lang been; schedel (zonder gebitselementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: EP, degeneratie wervels.

532	34	2	4	1	VR	60+	154,14	3,72	>75% van het skelet is bewaard: matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-verwerking en PM-fragmentatie; alle lange beenderen zijn intact; schedel (zonder gebistelementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: EP, vOA, pOA, AS, scoliose.
533	47	3	4	1	M	20-39	NM		25-75% van het skelet is bewaard: slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen hoge graad van PM-fragmentatie en PM-verwerking; geen enkel lang been is intact; schedel (met gebistelementen) en gefragmenteerde rechter bekkenhelft zijn bewaard; pathologie: /.
555	3	2	2	1	M	60+	181,84	3,27	>75% van het skelet is bewaard: matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-fragmentatie en PM-verwerking; bijna alle lange beenderen zijn intact; schedel (zonder gebistelementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: EP, vOA, pOA.
542	2	2	1	1	M	60+	168,27	3,27	>75% van het skelet is bewaard: matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen minimale PM-verwerking en minimale PM-fragmentatie; bijna alle lange beenderen zijn intact; schedel (zonder gebistelementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: EP, VO, vOA, pOA.
541	54	3	2	2	M	20-39	166,49	3,27	>75% van het skelet is bewaard: goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard, vertonen geen PM-verwerking en bijna geen PM-fragmentatie blauwgroene verkleuring is aanwezig; bijna alle lange beenderen zijn intact; (gefragmenteerde) schedel (met gebistelementen) en bekken zijn bewaard; pathologie: VO, stress markers.
543	33	2	4	1	VR	20-39	162,29	3,72	>75% van het skelet is bewaard: goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen bijna geen PM-fragmentatie en PM-verwerking; schedel is ongewassen; blauwgroene verkleuring is aanwezig; schedel (met gebistelementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO tgv scoliose ?
544	29	2	3	1	M	40-59	167,32	3,27	>75% van het skelet is bewaard: goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard , vertonen PM-fragmentatie en minimale PM-verwerking; blauwgroene verkleuring van de beenderen is aanwezig; schedel (met enkele gebistelementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO, vOA, degeneratie grote gewrichten, stress markers.
556	44	3	1	1	VR	40-59	162,53	3,72	>75% van het skelet is bewaard: goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen matige PM-fragmentatie en PM-verwerking; schedel (met gebistelementen) en bekken zijn bewaard; alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO, ossificatie C3-4, T3-4, L5-S1.
500	12	2	2	2	M	40-59	174,94	3,27	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen PM-fragmentatie en minimale PM-verwerking; schedel (met gebistelementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: EP, VO.
501	25	2	3	2	M	40-59	169,94	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen matige PM-fragmentatie en geen PM-verwerking; (gefragmenteerde) schedel (met gebistelementen) en (gefragmenteerd) bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO.
537	6	2	3	1	VR	40-59	162,29	3,72	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen PM-fragmentatie en PM-verwerking; schedel (zonder gebistelementen) en bekken (enkel linker helft) zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO, vOA, pOA, kyphose .
504	26	2	3	1	VR	40-59	155,25	3,72	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen matige PM-fragmentatie en geen PM-verwerking; schedel is afwezig en bekken is bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: ossificatie L5-S1, botvorming enkel R.
502	27	2	3	2	M	20-39	NM		25-75% van skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard maar vertonen een hoge graad aan PM-fragmentatie en matige PM-verwerking; schedel (met gebistelementen) is volledig gefragmenteerd en van bekken is enkel de linker helft bewaard; alle lange beenderen zijn intact; pathologie: stress markers.
526	7	2	2	3	M	40-59	173,39	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen matige PM-fragmentatie en PM-verwerking; schedel (met gebistelementen) en bekken zijn bewaard; alle lange beenderen zijn intact; pathologie: EP, VO, vOA, ossificatie C2-3.
545	60	3	4	1	M	40-59	170,06	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen matige PM-fragmentatie en geen PM-verwerking; schedel is ongewassen (met gebistelementen) en bekken is bewaard; alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO, pOA, stress markers, trauma enkel L, ossificatie T10-T12, L1.

547	36	2	4	1	M??	20+	170,65	3,27	25-75% van het skelet is bewaard; slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-fragmentatie en PM-verwering; schedel is afwezig en van het bekken zijn enkel fragmenten bewaard; enkel <i>femur</i> R is intact; pathologie: /.
546	59	3	3	2	M	40+	167,08	4,32	25-75% van skelet is bewaard; slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen een aanzienlijk graad van PM-fragmentatie en matige PM-verwering; schedel (zonder gebitselementen) en bekken zijn bewaard; geen enkel lang been is intact; pathologie: VO, EP, stress markers.
506	21	2	3	1	NM	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard: slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-verwering en PM-fragmentatie; geen enkel lang been is intact; schedel en bekken zijn afwezig; pathologie: <i>caput femur</i> L (degeneratie).
505	19	2	3	2	ONBEP	2/3-6	.	.	>75% van het skelet is bewaard; matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-fragmentatie en PM-verwering; (gefragmenteerde) schedel (met gebitselementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: /. Totale lengte <i>femur</i> R: 17,1 cm.
503	32	2	4	1	NM	20-39	.	.	<25% van het skelet is bewaard: matige bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen PM-verwering en PM-fragmentatie; <i>femur</i> R is enige intacte lang been; schedel is afwezig en van het bekken zijn enkel fragmenten bewaard; pathologie: /.
507	53	3	4	1	M?	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard: zeer slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en zijn volledig gefragmenteerd en vertonen PM-verwering; geen enkel lang been is intact; schedel (zonder gebitselementen) en bekken zijn volledig gefragmenteerd; pathologie: /.
550	49	3	2	1	M?	40-59	165,18	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen bijna geen PM-fragmentatie en PM-verwering; blauwgroene verkleuring aanwezig; (ongewassen) schedel (met gebitselementen) en bekken zijn bewaard; alle lange beenderen zijn intact; pathologie: EP, VO, vOA, trauma knie L.
512	37	2	4	2	M	40-59	178,87	4,05	25-75% van skelet is bewaard; slechte bewaringstoestand: de beenderen zijn hard maar vertonen een hoge graad aan PM-fragmentatie en geen PM-verwering; van de schedel (met gebitselementen) zijn slechts enkele fragmenten bewaard; het bekken is bewaard; <i>humerus</i> R is enige intacte lang been; pathologie: EP, stress markers, <i>patella emarginata</i> .
509	63	3	2	1	VR	20+	152,72	4,45	<25% van het skelet is bewaard: matige bewaringstoestand: de beenderen zijn broos en vertonen PM-fragmentatie en PM-verwering, <i>humerus</i> R is enige intacte lange been; schedel (zonder gebitselementen) is aanwezig en bekken is afwezig; pathologie: /.
510	58	3	1	1	NM	40+	.	.	<25% van het skelet is bewaard: goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen bijna geen PM-fragmentatie en PM-verwering, <i>humerus</i> R en <i>ulna</i> R zijn enige intacte lange beenderen; schedel (zonder gebitselementen) is aanwezig en bekken is afwezig; pathologie: /.
511	61	3	3	2	M	40-59	169,58	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen matige PM-fragmentatie en PM-verwering; schedel (met gebitselementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: VO, pOA, scoliose.
516	17	2	1	1	VR??	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard: enkel schedel (met gebitselementen) is aanwezig; bijna geen PM-fragmentatie; PM-verwering niet beoordeelbaar: schedel is ongewassen.
515	16	2	2	1	NM	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard: enkel schedelfragmenten (zonder gebitselementen) zijn bewaard; geen PM-verwering opgemerkt; pathologie: /.
517	15	2	2	1	NM	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard: enkel het voorhoofdsbeen is aanwezig, geen PM-verwering opgemerkt; pathologie: /.
513	30	2	4	2	M	20-39	170,89	3,27	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen geringe PM-fragmentatie en PM-verwering; schedel (met gebitselementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: EP, VO, vOA, stress markers.
518	14	2	2	1	NM	20+	NM	.	<25% van het skelet is bewaard: enkel schedelfragmenten zijn bewaard (zonder gebitselementen), minimale PM-verwering opgemerkt; pathologie: /.
514	57	3	2	1	VR	40-59	156,98	3,72	>75% van het skelet is bewaard; goede bewaringstoestand: de beenderen zijn hard en vertonen geringe PM-fragmentatie en PM-verwering; blauwgroene verkleuring van de beenderen aanwezig; schedel (ongewassen, met gebitselementen) en bekken zijn bewaard; bijna alle lange beenderen zijn intact; pathologie: EP, VO, vOA.

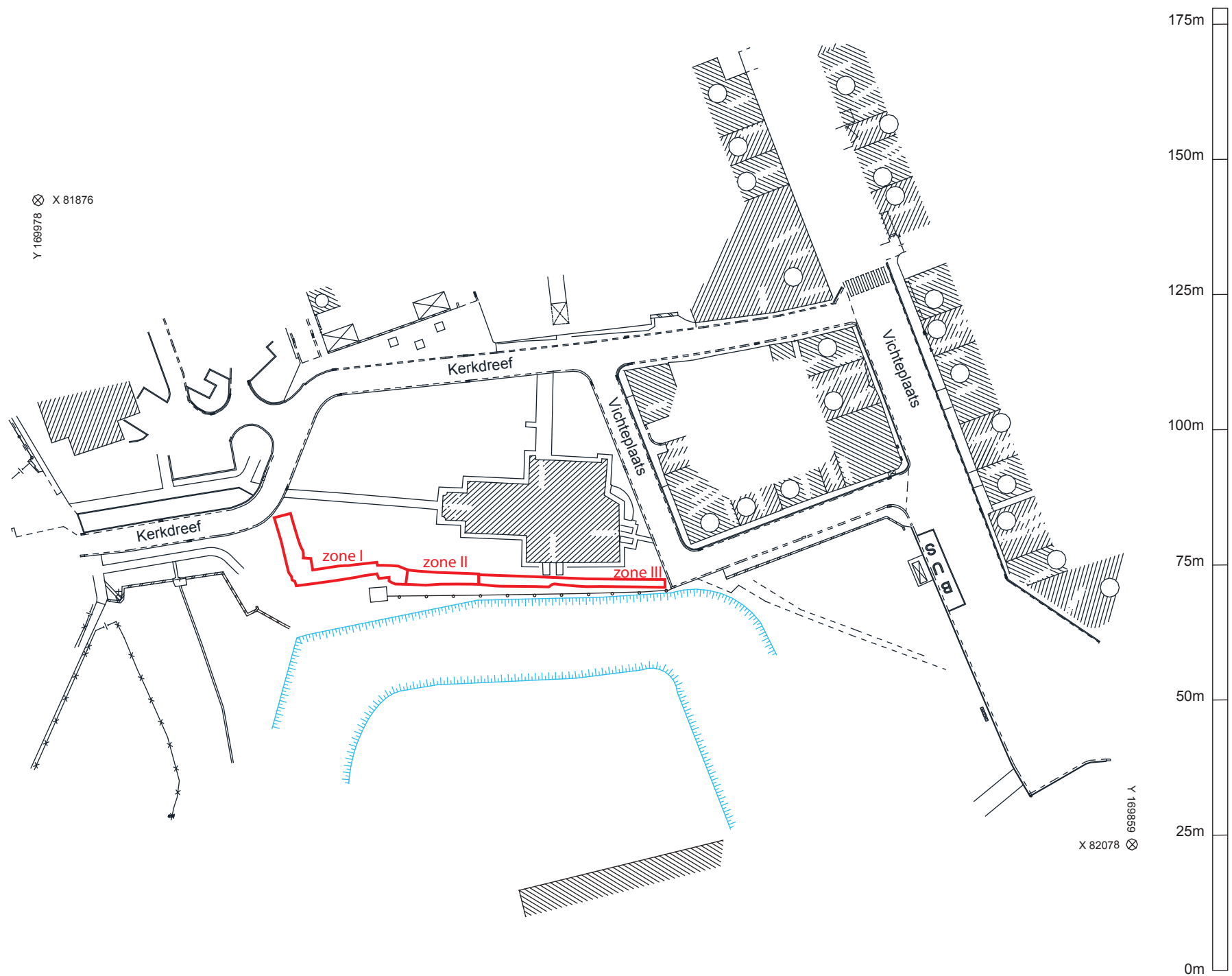
IND NR: individunummer
SK NR: skeletnummer
WP: werkput
MNI: minimal number of individuals
SD: standaarddeviatie

M: mannelijk
VR: vrouwelijk
ONBEP: onbepaalbaar
NM: niet mogelijk

VO: vertebrale osteofytosis
vOA: vertebrale osteoartrose
pOA: perifere osteoartrose
AS: ankylosing spondylitis

LITERATUURLIJST

- ACSÁDI, G. & J. NEMESKÉRI, 1970: *History of human life span and mortality*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BROTHWELL, D.R., 1981: *Digging up bones*, Cornell University Press, New York.
- BUIKSTRA, J.E. & D.H. UBELAKER, 1994: *Standards for data collection from human skeletal remains*, Fayetteville, AR, Arkansas Archaeology Survey Research Series 44.
- BYERS, S., 2002: *Introduction to forensic anthropology*, Allyn and Bacon, Boston.
- FRANCE, D.L., 1998: Observational and metric analysis of sex in the skeleton. In: REICHS, K.J. (Ed.). *Forensic osteology: advances in the identification of human remains*, C.C. Thomas, Springfield Illinois, p. 163-186.
- CHAMBERLAIN, A., 2006: Problems and prospects in paleodemography. In: S. Mays & M. Cox (Eds.): *Human osteology in archaeological and forensic science*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 101-115.
- HAGLUND, W. & M. SORG, M., 1997: *The postmortem fate of human remains*, CRC Press, Boca Raton.
- KROGMAN, W.M. & M.Y. ISÇAN, 1986: *The human skeleton in forensic medicine*, C.C. Thomas, Springfield, Illinois.
- LOVEJOY, C.O., R.S. MEINDL, T.R. PRYZBECK & R.P. MENSFORTH, 1985: Chronological metamorphosis of the auricular surface of the ilium: a new method for the determination of adult skeletal age at death, *American Journal of Physical Anthropology* 68, p. 15-28.
- MAAT, G.J.R. & R.W. MASTWIJK, 2007: Manual for the physical anthropological report, *Barge's Anthropologica* 6, Leiden.
- MAAT, G.J.R., R.W. MASTWIJK EN H. SARFATIJ, 1998: Een fysisch antropologisch onderzoek van begravenen bij het Minderbroeders-Klooster te Dordrecht, circa 1275-1572 AD, *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 67, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- MAYS, S. & M. COX, 2006: Sex determination in skeletal remains. In: S. Mays & M. Cox (Eds.): *Human osteology in archaeological and forensic science*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 117-130.
- OSBORNE, L., T.L. SIMMONS & S.P. NAWROCKI, 2004: Reconsidering the auricular surface as an indicator of age, *Journal of Forensic Sciences* 49, p. 1-7.
- SCHEUER, L., & S. BLACK, 2000: *Developmental juvenile osteology*, Elsevier Academic Press, London.
- ST. HOYME, L.E. & M.Y. ISÇAN, M.Y., 1989: Determination of sex and race: accuracy and assumptions. In: M.Y. ISÇAN & K.A.R. KENNEDY (Eds.): *Reconstruction from the skeleton*. Alan R. Liss Inc, New York, p. 53-93.
- TODD, T.W., 1920: Age changes in the pubic bone: I the white male pubis, *American Journal of Physical Anthropology* 3, p. 467-470.
- TROTTER, M., 1970: Estimation of stature from intact long bones. In: T.D. STEWART (Ed.): *Personal identification in mass disasters*, Smithsonian Institution Press, Washington DC, p. 71-83.
- UBELAKER, D.H., 2002: Approaches to the study of commingling. In: W. HAGLUND & M. SORG (Eds.): *Advances in forensic taphonomy: method, theory and archaeological perspectives*, CRC Press, Boca Raton, p. 331-347.
- WHITE, T.D. & P.A. FOLKENS, 2000: *Human osteology*, Academia press, San Diego.

Archeologisch onderzoek

Vichte - Kerkdreef 2012

Situeringsplan

zones
 walgracht neerhof

Verg.nr. 2012/102
Coördinaten in Lambert 72

GROUP
MONUMENT

0m
25m
50m
75m
100m
125m
150m
175m

Archeologisch onderzoek Vichte - Kerkdreef 2012

Zone I - fasering muren

17de eeuw (oudste fase)

19de-20ste eeuw - fase 1

19de-20ste eeuw - fase 2

Recente versterking

Gracht

Dichtslibbing gracht

Moederbodem

Verdieping

Coupe

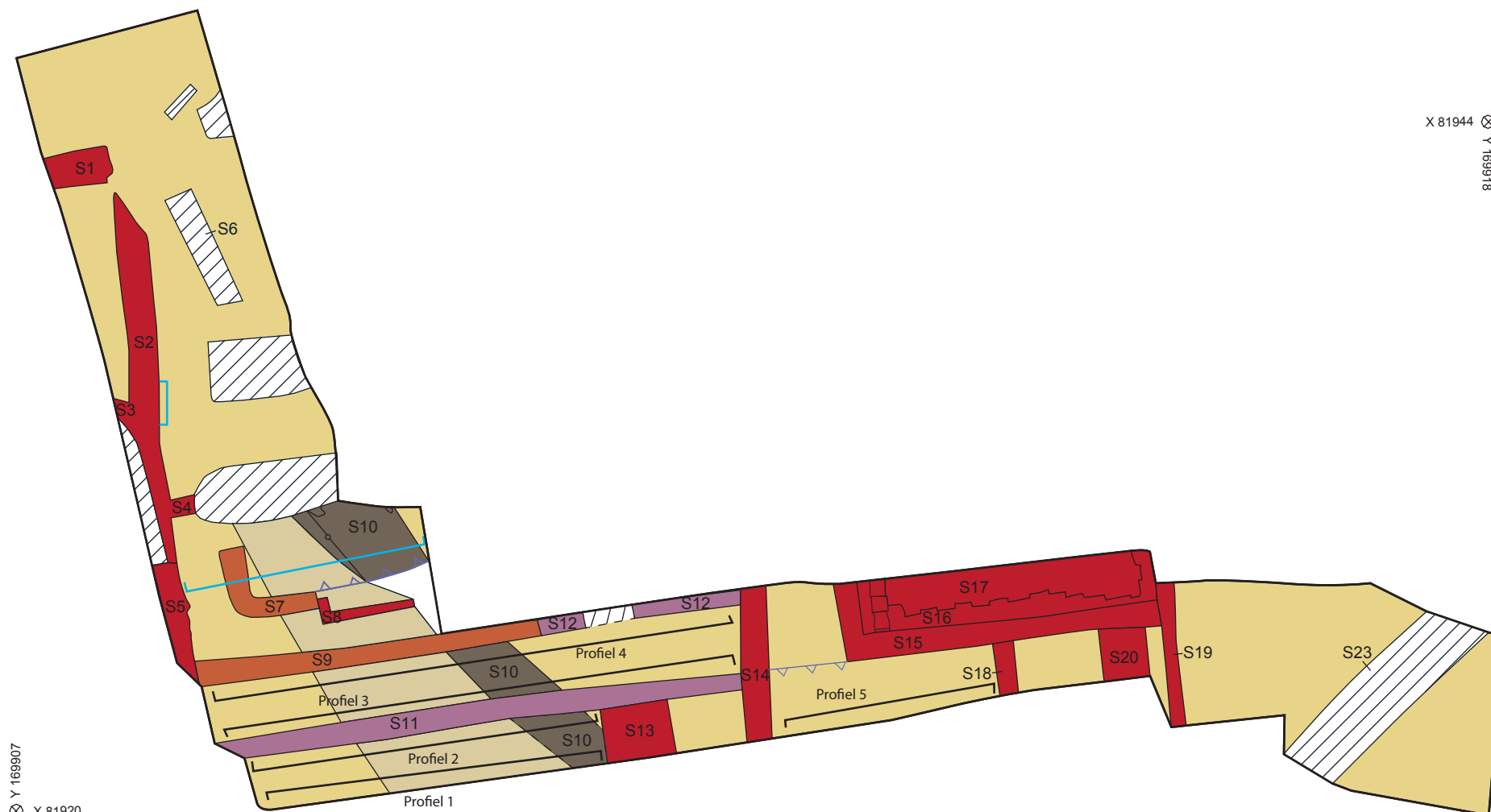

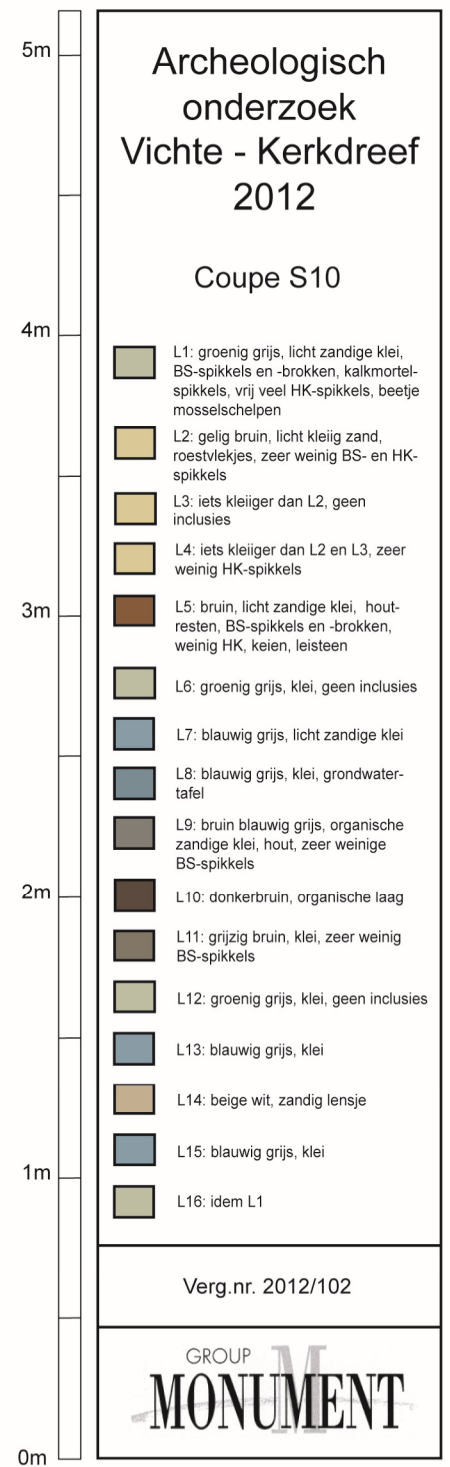
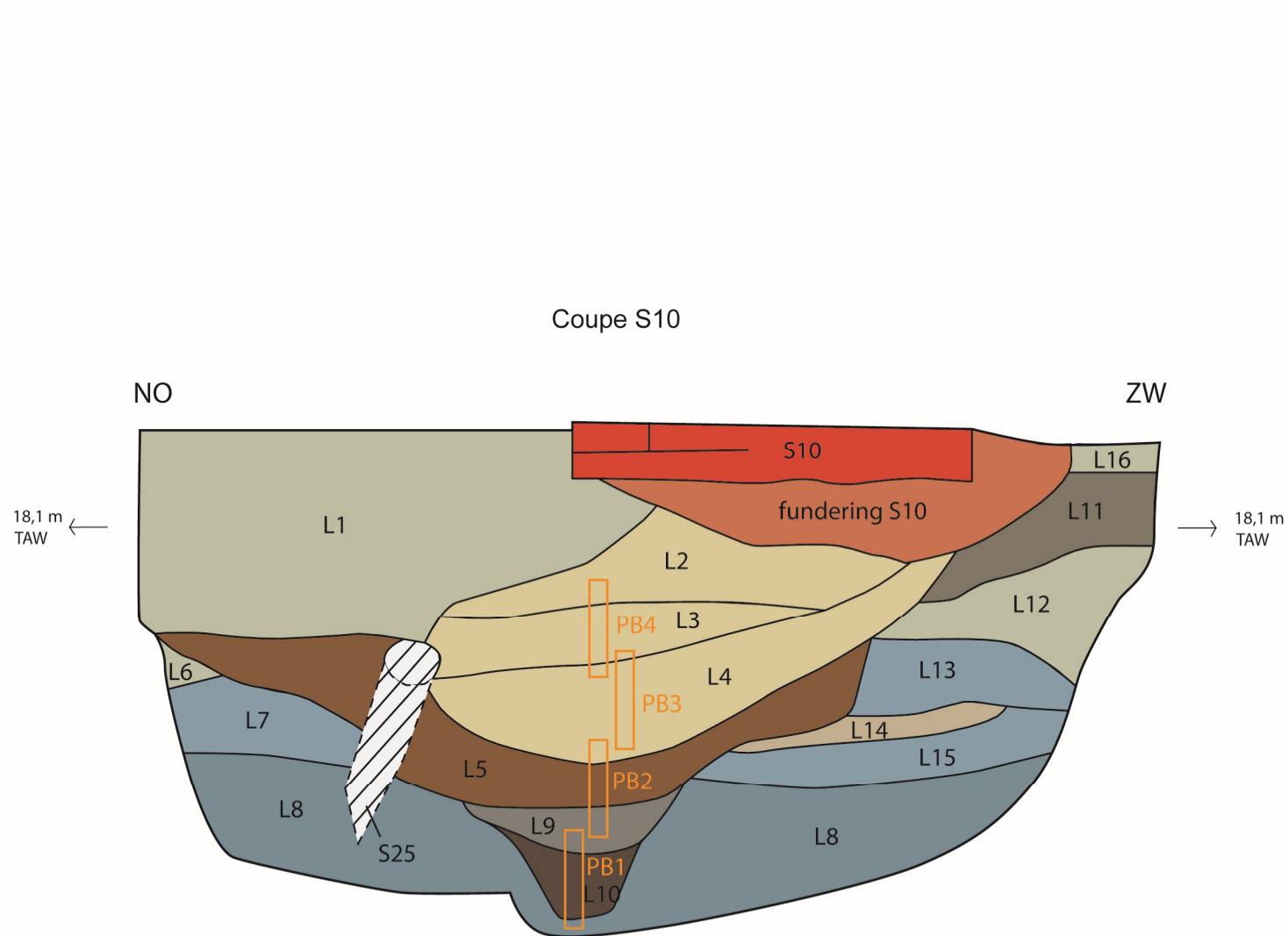
Verg.nr. 2012/102

Coördinaten in Lambert 72

GROUP
MONUMENT

0m 4m 8m 12m 16m 20m 24m 28m

Archeologisch
onderzoek
Vichte - Kerkdreef
2012

Zone II en III - skeletten -
vlak 1

Skeletten

Grafkuilen

Kistbeslag

Grafkelder (19de-20ste eeuw)

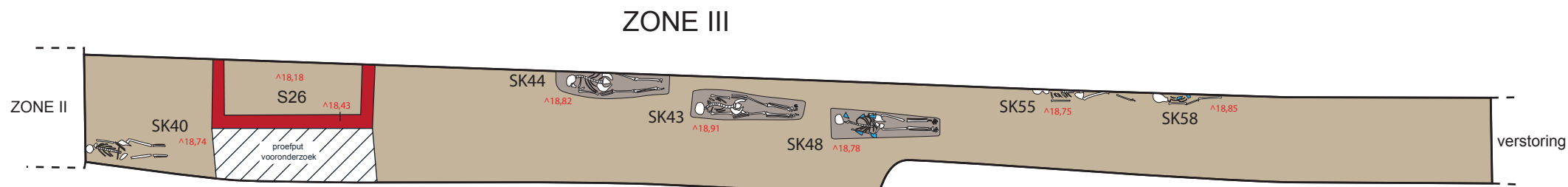
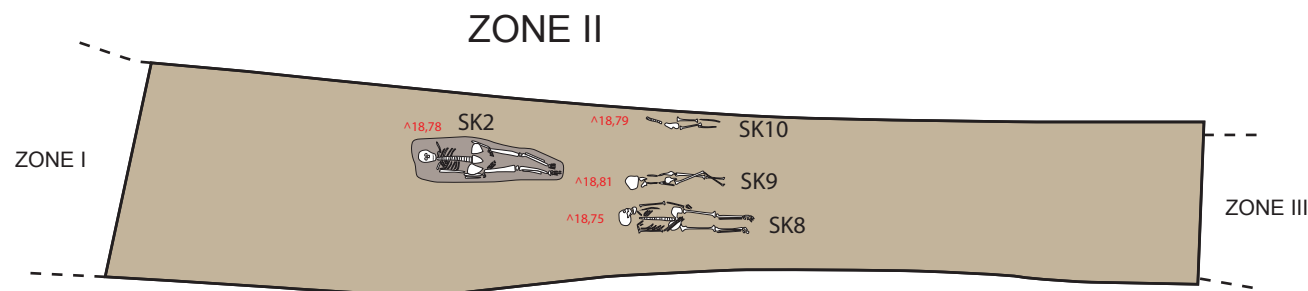
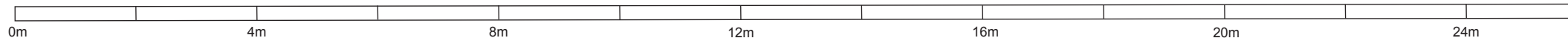
Verstoring

Verg.nr. 2012/102

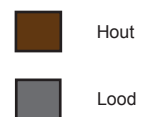
Hoogtes in m TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch
onderzoek
Vichte - Kerkdreef
2012

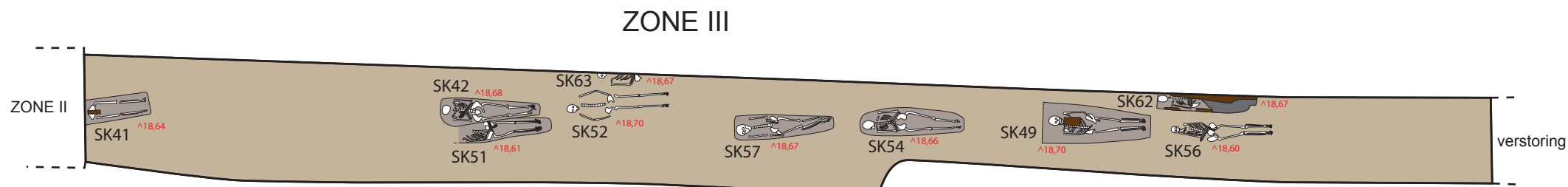
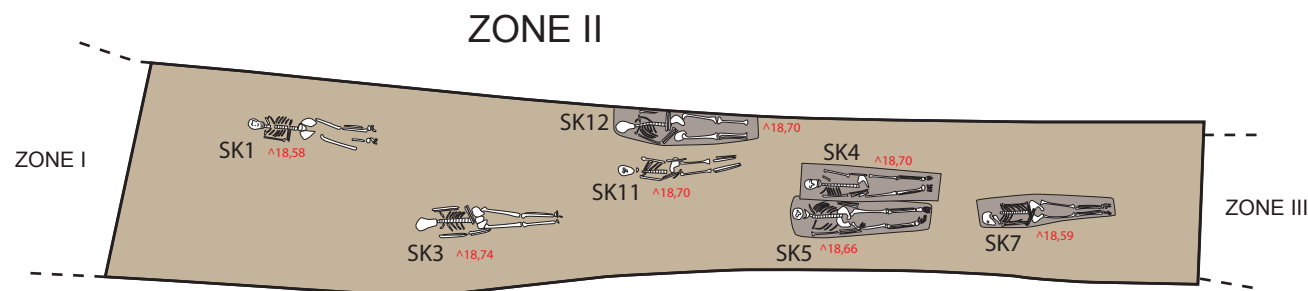
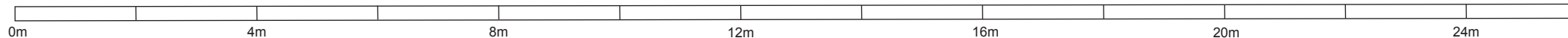
Zone II en III- skeletten -
vlak 2

Verg.nr. 2012/102

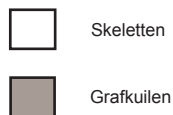
Hoogtes in m TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch
onderzoek
Vichte - Kerkdreef
2012

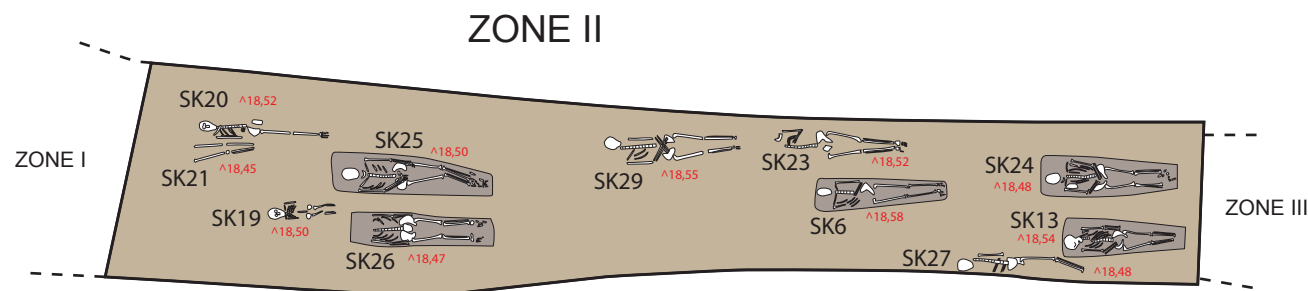
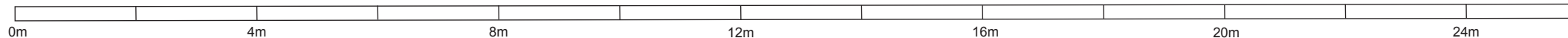
Zone II en III - skeletten -
vlak 3

Verg.nr. 2012/102

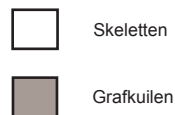
Hoogtes in m TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch
onderzoek
Vichte - Kerkdreef
2012

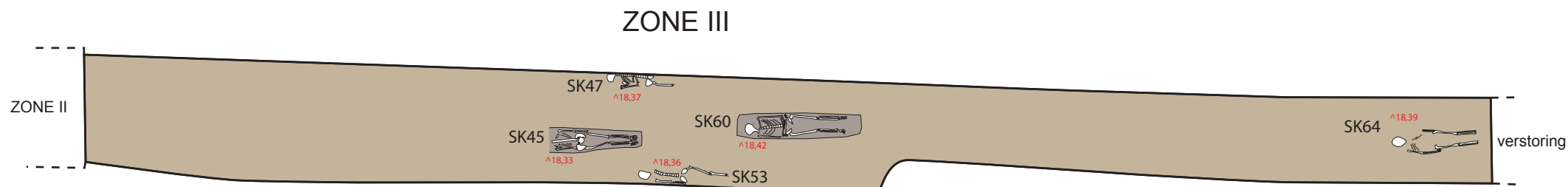
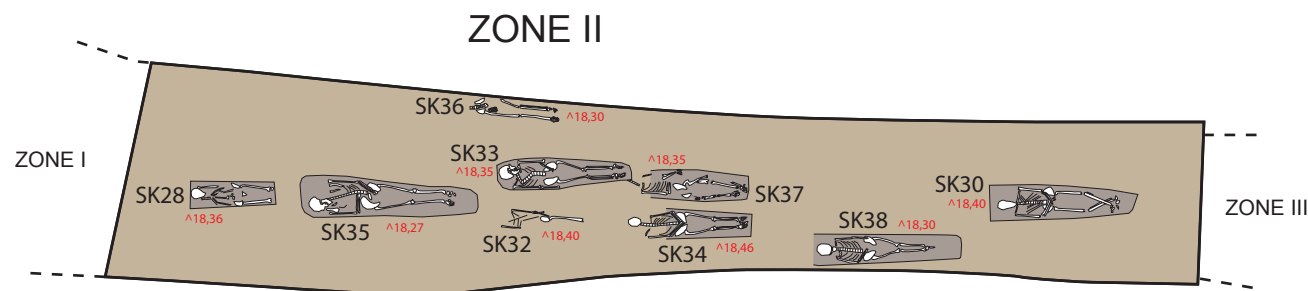
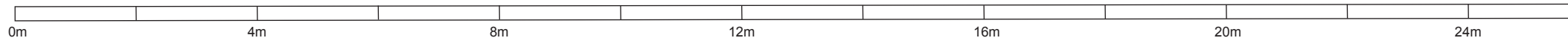
Zone II en III - skeletten -
vlak 4

Verg.nr. 2012/102

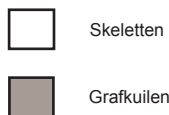
Hoogtes in m TAW ^

GROUP
MONUMENT

Archeologisch
onderzoek
Vichte - Kerkdreef
2012

Zone II en III - skeletten -
vlak 5

Verg.nr. 2012/102

Hoogtes in m TAW ^

GROUP
MONUMENT

